MODERN KLASİKLER DİZİSİ - 177

LOU ANDREAS-SALOMÉ

VOLGA

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
İLKNUR İGAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

LOU ANDREAS-SALOMÉ
VOLGA

ÖZGÜN ADI
WOLGA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2020
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
GAMZE VARIM

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
AHMET BATMAZ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM TEMMUZ 2021, İSTANBUL

ISBN 978-625-405-539-3

BASKI: DÖRTEL MATBAACILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Zafer Mah. 147. Sokak 9-13A Esenyurt İstanbul
Tel. (0212) 565 11 66 Sertifika No: 40970

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: İLKNUR İGAN

1959 yılında İstanbul'da doğdu. Avusturya Kız Lisesi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek Okulu, İÜ Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Köln Üniversitesi Germanistik Bölümü'nde öğrenim gördü. 1986-1991 yılları arasında Köln'de Almanya'nın Sesi Radyosu'nda yapımcı ve çevirmen olarak görev aldı. Heinrich Böll, Heinrich Mann, Franz Kafka, Stefan Zweig, Joseph Roth, Lou Andreas-Salomé, Uwe Timm, Bernhard Schlink, Christa Wolf, Arno Gruen gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Modern
Klasikler
Dizisi - 177

Lou Andreas-Salomé

Volga

Almanca aslından
çeviren: İlknur İgan

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

I.

Küçük yolcu vapurları Volga'nın engin sularında zarif fındık kabukları gibi salınarak Hazar'dan yukarı doğru seyrederken geniş ve kaba tekneler ağır ağır kayarak yanlarından geçip gidiyor. Bulutlarla dalgalar iç içe, karayı onlardan ayırmak mümkün değil: Gri-yeşil uçsuz bucaksız çayırlar, yaz dönümünde ne gece ne de gündüz olan bir gecenin metalik aydınlığı vurduğunda su gibi dalgalanıyor; geceyle gündüz hâlâ iç içe, kararsızca salınıyorlar ve ufukta güneşin ilk ışıklarının alevlenmesiyle evrenin kaosundan çözülen bir dünya ilk kez ortaya çıkıyor sanki.

Yaradılışının en başındaki bir dünya bu; çok daha büyük, henüz tam biçimlenmemiş ve daha yalın. Gökyüzü, toprak ve su, sanki birbirlerinin kollarından henüz ayrılmışçasına hepsini kucaklayan tek bir kontürle çizilmiş gibi duruyorlar, çıplak ve henüz can bulmamış bir halde Tanrı'nın karşısına çıkmışlar da ölçüsüz büyüklüğüne tanıklık etmekten başka bir şey ellerinden gelmiyormuş gibi.

Fakat günler ve gecelerden sonra, ağır ağır bütün çizgiler zenginleşmeye başlıyor ve coğrafya yeni bir dilde

ifade buluyor, tüm seslerinin doruğuna ulaşan bir ilahi gibi. Uzaklarda koyulaşan ağaçlıklar ışığın tekdüzeliğini kırıyor ve kıyı, kabaran suları sınırlayan parlak sarı kumlu bayırlar halinde yükseliyor. Henüz yorgunlukla yayılan yamaçlar ötelerde tekrar dikleşerek sarp dağlar halinde sıralanıyor. Sivri, tehditkâr tepeler bunlar, öyle ki gökyüzü üstlerinde bağlantısız ve çevrensiz asılı kalıyor ve önü kesilen sular yollarını ancak daha yükseklere tırmanarak buluyorlar. Ve sonra kıyı serbestçe akmaları için yer açarak onlara teslim oluyor; gerilere, gittikçe daha gerilere çekiliyor, öylesine geri çekiliyor ki sonunda kıyı ve sınır kaybolmuş, denizden başka bir şey yokmuş gibi görünüyor. Sadece çok uzaklara doğru yayılan, tek başına, kudretli ve sonsuz bir su ile yavaşça yeryüzüne doğru eğilerek sınırlarını yeniden maviye boyayan gökyüzü sessiz bir diyalog içindeler.

Işıltılı yüzeyin üzerinde küçücük noktalar gibi beliren gemilerin pruvalarının etrafında martılar çığlıklar atarak kanat çırpıyor. Sadece birkaç dönemeç daha ve gizemli ellerin derinlerden çekip çıkardığı yeşil sahil iki yandan yükseliveriyor, deniz kendi içinde yumuşacık kapanarak ormanlarla çevrili bir göle dönüşüyor, geniş yapraklı nilüferlerin çizdiği düşsel bir masal havuzuna benziyor.

Huzur içindeki bu havuz akşama doğru alçalan ışığın suları altın rengine boyadığı yerde, sadece orada, kendini gemilere açıyor ve onlar da beklenmedik bir güç gösteren akıntının sırtına binerek altın serpintilerin içinde uzaklara kadar görülebilen ufka doğru kayıyorlar. Etraflarında nehrin kenarına sokulmuş koca dünyalar yayılıyor, bu uçsuz bucaksız dünyalar tek bir bakışa ölçüsüzce açıyorlar kendilerini; buralarda her kim yaşıyorsa sadece kendi memleketinde değil, aynı zamanda tüm evrende de yaşıyor gibi.

Kenardaki kulübeler bu sonsuz coğrafyaya küçücük gövdeleriyle öyle bir huzur ve güvenle yaslanıyorlar ki, sadece orada gerçekten evlerinde olan çocuklara benziyorlar: Erk huzuru ezmiyor burada. Bir gemi durduğu zaman en yoksul evin pencerelerinde bile zarif bir dantel, çatılarında ince bir ahşap işi ve en canlı renklerle neşelenmiş bezemeler seçiliyor; yüksek çayırların üzerinde hızla geçip giden bir troyka beliriyor, çıngırakları öyle tiz bir ses çıkarıyor ki, sanki yolculuk en uzak diyarlarda bile kaygısızca, neşe ve güven içinde sürecekmiş gibi. Yükseklerde yarı gizlenmiş kubbeler ışıldıyor, kulübeler ne kadar küçük görünüyorsa onlar da bir o kadar heybetli; ve bir başka tını, derin ve bronzdan bir tını yankılanıyor uzaklarda, hem dua hem emir aynı zamanda; fakat sularla çevrili bu geniş yalnızlığın içinde, yarı gizli kubbelerin varlığı da, çanların yakarısı ve çağrısı da yadırganmıyor: Burada büyük kiliselerin de aynı küçük kulübeler gibi kendi yurtlarında oldukları belli.

Sonra her şey sessizleşiyor. Orman, geçit vermez ve yabanıl, yükseliyor; koyu bir leke gibi kilometreler boyunca yeryüzünde yayılarak kıyıya vardığında, önünden geçip giderlerken ışıltılı dalgaların üzerine bir örtü gibi serdiği gölgeye giren gemileri karanlık, suskun ve fantastik bakışlarıyla izliyor. Sağda solda derin sulara kadar ilerlemiş gözü pek ağaçlar görülüyor; devasa kayınlar, büyük orman kayınları, beyaz gövdelerinin ışıldayan çıplaklığıyla akan suyun içinde yükselirken hortlağımsı yansıları beyaz ve uzun hayaller gibi derinlere düşüyor. Sık ormanın ortasında ağaçsız bir bölge, sonsuzluğa yönelen, yitik ışıkların karanlığına yönelen, yeşil ışıltılı bir bakış gibi yayılıyor, oralarda derinlerde bir yerde kutsal bir koru meşalelerle aydınlatılmış gibi kendini açıyor; sonra da tekrar ormanlar ormanlara kavuşuyor, tanrılarına burada tapınan ve yaban ormanda bin yıl öncesin-

deki gibi yaşayan ayrıksı klanların sır dolu yerleşimleri kilometreler boyunca uzanıyor.

Arada bir nadiren görünen çıplak bir tepenin yuvarlak kubbesinden, geçmiş zamandan kalma bir kahraman mezarından başka ormanı bölen hiçbir şey yok artık, ya da bir yükseltinin üstündeki, kafası ve gövdesi kabaca belirlenmiş, havanın aşındırdığı çok eski taş bir idol; ormanın geçit vermez karanlığına karşı dikilmiş acımasız bir bekçi gibi, katı ve sessiz.

Birdenbire, sihirli bir işaret verilmiş gibi, rengârenk, parlak, ışıltılı ve hareketli bir dünya beliriveriyor ormanın içinden; yüksek katedralleri, göz kırpan yıldızlı kubbeleri, beyaz binaları ve rengârenk giysilerin kaynaştığı, yabancı lisanların sözcüklerinin çınladığı sokaklarıyla heybetli bir şehir kıyıda uzanıyor. Yanaşıp bağlanmayan bir gemi için bu şehir, bir mucize gibi belirip yine bir mucize gibi kaybolan bir manzara, bir düş olarak kalıyor; çünkü birkaç dönemeç sonra nehir, sanki şehir hiç orada olmamış gibi, yeniden sonsuz ormanlara karşı, ıssızlığın ve yabanıllığın suskun gizemlerine karşı akmaya başlıyor. Ta ki büyük şehir manzaraları bir düş gibi yeniden belirene ve sonra yine sık ormanların karanlığında yeniden dağılıp gidene kadar; güneydeki denizden başlayarak kuzeye, nehrin taşıdığı muazzam su hacmini, ancak nehirlerin uysalca buluştuğu noktada ağır ağır topladığı yere kadar böylece sürekli tekrarlanıyor bu.

***

"Nijni Novgorod, Nijegorod da denir, Oka ve Volga'nın buluştuğu yerde kurulmuştur, kale ve saray nehirlerden birkaç metre yüksektedir. Nüfusu 44.200'dür, temmuz ve ağustos aylarındaki fuarlarıyla ünlüdür."

Bunları çok genç bir kız, sanki sınıfta öğretmeni tarafından tahtaya kaldırılmış gibi bir edayla söyledi. Üst güvertenin beyaza boyalı parmaklıklarından iyice sarkmış, geminin bağlandığı rıhtımdaki köprüden girip çıkan kalabalığı izliyordu. "Ah Tanrım, ne yazık ki temmuz ya da ağustosta değiliz."

Çar Saltan yolcu gemisinin tıknaz kaptanı, kızın bilgili olmasını derin bir saygıyla takdir etti. "Ah Lyubov Vasilyevna," dedi teselli edercesine, "fuar olmasa da görülecek pek çok güzel şey var; inşallah denize varana ve Astrahan'a babanızın yanına gidinceye kadar daha neler göreceksiniz." Sonra da parmaklarını uzun ve dalgalı kır sakallarının arasından geçirdi.

Kız daha rahat yükselebilmek için ayağını korkuluk parmaklığının demirine yerleştirirken, "Yine de ben her şeyi birden istiyorum... Her şeyi!" diye karşılık verdi. Üzerindeki uzun elbiseye rağmen yaptığı bu hareket zarafetinden hiçbir şey eksiltmedi. Boylu, güzel, esnek bedeni şöyle diyordu sanki: "Ben yetişkin bir insanım, ben bir hanımefendiyim." Ne var ki yuvarlak, çocuksu yüzü tüm canlılığıyla tersini söylüyordu.

"Ortalık ne renkli ve hareketli, değil mi? Şirin vapurumuz ilk burada yolcu alıyor işte," diye açıklamada bulundu Kaptan. "Volga'da en yukarıdan, kuzeyden başlayarak yolculuk edenler buraya kadar daha basit teknelerle yetinmek zorundalar, çünkü nehir yukarılarda bizim karinamız için fazla sığ. Fakat siz bunların hepsini okul kitaplarından biliyorsunuz zaten, değil mi Lyubov Vasilyevna?"

"Hayır, karinayı bilmiyordum, ama diğerlerini elbette. Bir de babamdan biliyorum bunları tabii, babam şanslı, o kadar çok seyahat ediyor ki. Özellikle de orkestranın bir orada bir burada konserler verdiği yaz aylarında. Gerçi o bunun korkunç bir şey olduğunu, kendisine

kalsa evde oturup bir şeyler bestelemeyi yeğleyeceğini söylüyor. Ama ben seyahat etmeyi tercih ederim. Petersburg'daki pansiyonun dışında teyzemin Peterhof'daki çiftlik evinden başka bir yeri tanımıyorum henüz."

"Yazlık saraylar da orada, majesteleri de orada kalmayı seviyorlar," diye saygılı bir ifadeyle söze devam etti Kaptan. Ne var ki dikkati dağıldı, artık gitmesi gerekiyordu; zincir şakırtıları ve bağırış çağırışlar arasında köprü kaldırıldı; yola çıkış için verilen ikinci sinyal tiz bir sesle ortalığı çınlattı. Hemen ardından *Çar Saltan*'ın zarif gövdesi ağır ağır harekete geçti.

Yeni binen yolcular telaş içinde Lyubov'un önünden geçtiler, hâlâ bagajlarını almak ve en rahat güverte banklarını seçerek yerleşmek için uğraşıyorlardı. Her üç mevkinin beyaza boyalı kamaraları üst güvertenin ortasına yan yana dizilmişlerdi ve etraflarını geniş bir balkon çevreliyordu. Kamaraların üstündeki kaptan köşkünden bakan Lyubov, Kaptan'ın şimdi işiyle meşgul, aşağıda durduğunu gördü.

Hemen yanı başında bulunan neredeyse dikey konumdaki dar bir merdivenle geminin göbeğine, ara güvertenin buhar, ısı ve her türden kokuyla dolu geniş ve basık bölmelerine iniliyordu. Kız arkasına döndü ve aşağıya doğru eğilerek, kargaşa içindeki insanların gürültüyle çalışan makinelerin ve dağ gibi yığılmış sandıklarla çuvalların arasında yer kavgası yaptığı yarı karanlık boşluğa merakla baktı.

Merdivenin hemen dibinde, içinden domuz yağı parçalarının ve kara ekmek dilimlerinin göründüğü ağzı açık bir torbanın çevresine toplanmış bir Çingene ailesi vardı. Üzerindeki paçavraların içinde bile yakışıklı görünen ve Tevrat'tan bir peygambere benzeyen yaşlı bir adam sanki sessizce halkının karnını doyurur gibi yanlarında ayakta

duruyordu; adamın önünde göz alıcı giysileri küçük paralar ve pullarla süslü birkaç genç kız ve göğüsleri açıkta bebeğini emziren bir kadın çömelmiş, iştahla lokmalarını çiğniyorlardı.

O sırada grubun içindeki yaşlı kadın –kırışık yüzünden zekâ okunan kilolu bir kadındı– merdivenin tepesinden kendilerini izleyen kızı fark etti. Yarı uzanmış pozisyonunu bozarak doğruldu, birkaç basamak çıkıp Lyubov'un karşısında kollarını uzatarak eğildi.

"Elini kızım, uzatmak ister mi sen!" diye bozuk bir Rusçayla seslendi ona. "O zaman mutluluk söylerim, hayat okur ben."

Kızaran Lyubov yerinden kıpırdamadı. Daha birkaç gün önce, el falında bu yolculuğa çıkacağının söylenmesi müthiş ilgisini çekebilirdi. Fakat şimdi buna ihtiyacı yoktu artık. Bu güzel yolculuğu zaten yapıyordu. Kendisini emniyette ve güçlü hissetti, ah bir de bu yaşlı Çingene'yi pansiyondaki kız arkadaşlarına gönderebilseydi!

"Ben zaten biliyorum, fala ihtiyacım yok," derken elini sallayarak istemediğini belirtti.

"Sen yok bir şey bilmek, hiçbir şey bilmek!" dedi hararetle falcı kadın ve ısrarcı bir tavırla kıza doğru ilerledi: "Kızım, siz buraya gel, gelsene, – Ziganka'nın yukarı gelmek yasak. Ziganka uyarmazsa kader kötü, kader çirkin – Ziganka'yı dinlersen kader güzel, kader hoş."

Kadın çok iyi oynadığı bir melankoliyle, cüretkâr kara gözlerini öylesine her şeyi bilircesine ve davetkârca Lyubov'a çevirdi ki, tüyleri diken diken olan kızın sırtında hoş bir ürperti dolaştı. Sonuçta bu da –aslında hakkında hiçbir şey bilmediği bu ürperti– insanın kendine katması gereken bir şeydi, bir anlığına sadece, daha sonra kendi kendine gülebilmek için. Böyle bir yolculukta biraz da eğlence olmalıydı, değil mi?

Tam birkaç basamağı inip yaşlı kadının yanına gidecekti ki güverte tayfalarından biri gelerek Çingene'yi kabaca uzaklaştırmak istedi.

"Uzaklaş buradan, yukarı çıkamazsın!" diye bağırdı ve kadında bir kıpırtı görmeyince uzatmış olduğu kolundan tuttu, gemicinin niyeti gerçekten Rusça anlamıyorsa onu yönlendirmekti sadece. Fakat daha koluna dokunur dokunmaz kadın onun elini yakalayarak büyük bir teklifsizlik ve gayretle avucunun içindeki çizgileri incelemeye başladı.

Aşağıdan tezahürat yapar gibi gülüşmeler yükseldi. İriyarı, güneşten esmerleşmiş bir adam olan genç gemici elini kurtarmaya çalıştı, ama zorla çekmedi; yüzünde yarı öfkeli, yarı utangaç bir ifadeyle kaygı dolu bakışlarını ihtiyarın kaderini okuyan dudaklarına çevirmişti. Kadının karşısında kazık gibi dikilmiş öyle duruyordu.

Bu küçük gösteriden yavaş yavaş uzaklaşan Lyubov'un kulağına son olarak "Kader güzel... kader tatlı..." sözcükleri çalındı.

Güverteyi tarayan rüzgâr başındaki hasır şapkayı ensesine devirdi. Akşam göğünü kaplayan zarif bulutların arkasında kalan güneş görünmüyordu artık, ama süzülen ışığın altında su ışıyıp parlıyordu. Şiddetlenerek bütün tenteleri dalgalandırıp gıcırdatmaya başlayan rüzgârda, dışarıda oturmak artık mümkün değil gibiydi.

Kaptan'ın konuğu olan Lyubov'un, biletli yolcular gibi belirli bir alanın içinde kalması gerekmiyordu, istediği yerde dolaşabilirdi ve daha önce hiç tatmadığı bu yepyeni özgürlük duygusunun keyfini çıkarıyordu. Aslında bütün dünya ona aitmiş gibi hissediyordu! Çünkü yolculuk boyunca dünyayı bu küçücük gemi simgeleyecekti.

En ilginç yer, en uzak köşelerden gelen yoksul halkın toplandığı aşağıdaki geniş ara güverte olmalıydı, yuka-

rıdan onları görmek mümkün değildi, sadece bir yeraltı dünyasından gelircesine boğuk uğultuları duyuluyordu. Yine de bütün keşif hevesine rağmen oraya inmeye cesaret edemedi Lyubov.

Sonra üçüncü mevkinin güvertesine biraz göz attı, yolcuların çoğu dışarıya yerleşmiş gibiydi, iki büyük kapalı salon uyumak için yeterince rahat değildi anlaşılan. Çoğu basit bir akşam yemeği hazırlamakla meşguldü, bu arada karşılıklı olarak kardeşçe bir yardımlaşma içindeydiler; şekerlerini, sularını, demliklerini ortaklaşa kullanıyor, gemideki pahalı yemeklere mecbur kalmamak için yanlarında getirdikleri veya birkaç kopek karşılığında limanda satın aldıkları neleri varsa –ekmek, yumurta, turp, meyve ve tütsülenmiş balık– birbirleriyle paylaşıyorlardı. Bazıları da sessiz bir gayretle bakım işlerine girişmişti; üçüncü mevki yolcuları için güverteye yerleştirilmiş olan lavabo ve muslukların başında, izleniyor olmaktan sıkıntı duyarak kendilerini ve çocuklarını yıkıyor veya çifter çifter oturmuş, Rus halk şarkılarının ezgilerini mırıldanarak giysi yamıyorlardı.

Lyubov, her üç mevkinin iç bölümlerine açılan beyaza boyalı kapılardan birini açtı ve ikinci mevkinin yemek salonuyla karşılaştı. Burada her şey tümüyle bildik görünüyordu! Pek çok aile evlerindeki gibi uzun yemek masasının etrafında semaverlerin, kurabiyelerin ve balık yemeklerinin başına rahatça yerleşmişti. Belki daha yarım saat önce birbirlerine tümüyle yabancı olan kadınlar dirseklerini masaya dayamış, uyum içinde yan yana otururken çoktan birbirlerine içlerini açmışlar, kaderlerinden yakınmaya, dertleşmeye dalmışlardı; üzerleri çeşitli nişanlarla dolu memur üniformalarının içindeki erkekler de yiyip içiyor, tartışıyor, kâğıt oynuyorlardı. Havadaki tütün dumanı akıl almaz yoğunluktaydı. Yemek salonunu çevreleyen küçük kamaraların açık kapılarından çar-

şaflar ve ortalığa atılmış giysiler dışarı taşıyor veya kulak tırmalayan çocuk çığlıkları duyuluyordu.

Lyubov içeriye girince bakışların çoğu ona çevrildi; kuşkuyla şöyle der gibiydiler: "Bir kişi daha mı? Yer talep edecek biri daha mı geldi? Hangi kamarada kalıyor ki?" Yolcuların arasında kendiliğinden gelişen dayanışma, karşılıklı sıkı dostluk ilanlarına rağmen bu noktada çatırdamaya başlar gibiydi.

Lyubov salonu geçerek birinci mevki kamaralarının bulunduğu koridora çıktı. Koridorun sonunda geminin tam burnundaki küçük, şık bir salona vardı; manzara uğruna dört bir yanı camla kapatılmıştı.

Burada seçkin bir sessizlik hâkimdi. Az sayıdaki yolcu aynaların önündeki kırmızı kadife kaplı rahat koltuklara yerleşmişti, çoğu dışarı bile bakmıyor, anlaşılmaz bir kayıtsızlıkla gözlerini önüne dikmiş oturuyordu. Sadece iyi beslenen birinin kalıbına sahip, dolgun yüzü sakalsız, sarışın bir genç gayret içinde opera dürbünüyle çevreyi gözlüyordu; masalardan birinde oturan sert bakışlı, yaşlı bir hanımefendi de önünde açık duran bir seyahat kitabının ve haritanın üstüne eğilmişti.

"Alyoşka, çocuğum, hayır, bu bir hata olmalı, buralarda böyle bir yer kesinlikle yok. Kafan saçma fikirlerle dolu, ya da gözlerin iyi görmüyor canımın içi. Gördüğün bir noktada toplanmış olan bulutlardan başka bir şey değildi herhalde," dedi kadın derin bir kaygıyla.

Fakat dürbünlü delikanlı bir yer görmüş olduğunu ısrarla savundu.

"Nasıl böyle bir şey söylersiniz *maman*! Bulutlarmış!" diyerek son derece alındığını belli etti.

Lyubov bir köşe divanına ilişti, küçük burnunu cama yapıştırdı, içinde bulunduğu geminin dalgaların serpintileri arasından erguvani akşamın içinde yol alışını şaşkınlık ve hayranlıkla izledi.

Evet, yaşadığı bunca yeniliğin içinde bunu neredeyse unutacaktı: Gemi dünya değildi, dünyanın içinden geçiyordu, uçsuz bucaksız, görkemli bir dünyanın içinden! Dışarıdaki dünya, aslolan oydu; dalgalar, bulutlar ve ağaçlar, düzlükler ve bayırlar: Aslolan onlardı.

Gencin bütün bunlara bir opera dürbünüyle bakması Lyubov'u kızdırdı. Ya yaşlı hanımefendi, o bir de okuyordu üstelik! İnsan bunu nasıl yapabilirdi?

Kayın ağaçlarıyla kaplı sakin tepelerin üzerinde ara sıra yeşilin içinde yarı yarıya saklanmış küçük bir köy görünüyordu; bir keresinde köyün çok yakınından geçtiler. Evler aşağıya, suyun kıyısına kadar iniyordu, birkaç kadın nehre doğru sert bir çıkıntı yapan dar burnun üzerinde ıslak çamaşırları sıkıyorlardı; kıyıda yetişen çiçekler bile ayırt edilebiliyordu. Ne var ki gemi durmadı, köy gözlerinin önünden kayıp geçti. Kıyıların yüksekliği arttı, aralarından mavi uzaklıklar göründü; manzara kendini göstermekten hoşlanıyor, insanı cezbetmek istiyordu sanki: "Bak, ne kadar da güzelim!.. Gelsene!.. Hayır, hayır buraya, bana!" Sonra bunlar da kayarak geçip gitti ve dünya değişmeye devam etti.

Bütün bunlar Lyubov'u çok heyecanlandırdı. Kendini küçük, şık salonun içinde bir tutsak gibi, tuzağa düşmüş gibi hissetmeye başladı. Hayır, hayır, geminin içinde değil, dışarıda olmalıydı insan! Evlerin içine girmeli, çiçekleri toplamalı, sahil boyunca yürümeli, oralarda yaşayan insanlarla konuşmalı, dağlara tırmanmalı, artlarında ne olduğuna bakmalı, sürekli yeni bir parçasını görmeliydi dünyanın!

Sonra gözlerini ve ruhunu yeni görüntüler ele geçirdi, ne var ki daha tam algılayamadan yitip gitti her biri; istediği kadar başını geriye çevirip bakışlarıyla onları yakalamaya çalışsın, sürekli daha uzaklara, daha da uzaklara gittiler.

Bir avuntu olarak aklına kısa bir zaman sonra aynı yolculuğu babasıyla birlikte bir kez daha yapacağı ve her şeyi yeniden göreceği geldi. Bu arada değişecek değillerdi elbet ve onu bekleyeceklerdi!

Evet, bu bir şanstı gerçekten! O andan itibaren özellikle hoşuna giden her ayrıntının arkasından aceleyle "Görüşmek üzere!" demeye başladı ve böylelikle içi büyük ölçüde rahatladı. Şimdi kıza, sanki bu coğrafyayı kendi iradesiyle orada tutuyormuş ve yeniden görüşme dileğini söylemeyi kaçırırsa, hepsi yeryüzünden silinip gidecekmiş gibi geliyordu. Bunu yaparak bu güzellikleri incitmeye hakkı yoktu. Hepsi oradaydı işte ve onu bekleyeceklerdi, kucaklayacaklardı ve kendisinin de bunda payı vardı.

Yolculuk devam ederken gemi bir kez nehrin ortasında durdu. Bir sinyal sesi duyuldu. Sağ yanda altı güçlü kolun kürek çektiği bir sandal kıyıdan *Çar Saltan*'a doğru ağır ağır yaklaşıyordu.

Kürekçilerin kırmızı köylü mintanları kararmakta olan suların üzerinde hoş bir renk beneği etkisi yaratıyordu. Aralarında oturan ve üzerinde kahverengi bol bir palto olan adam iyice yaklaştıklarında doğrulup el salladı.

Sandal gemiye yanaştığında içindekilerle birlikte Lyubov'un görüş açısından kayboldu. Ancak az sonra kahverengi paltolu adamın küçük salonun pencereleri önünden geçtiğini gördü, zayıf ve uzun boyluydu, elinde geniş kenarlı bir şapka tutuyordu. Şapkası ve saçları da kahverengiydi, güneşten yanmış yüzünde alnının çıkıntısı göz alıyordu. Arkasından gelen gemici elinde taşıdığı açık renk deriden çantayı birinci mevki kamaralarından birine bıraktı.

Lyubov'u Kaptan'ın özel dairesinde akşam çayına çağırdılar.

Ne var ki Kaptan'ın keyfi yerinde değildi anlaşılan, eşinin ölümünden bu yana kendisiyle ilgilenen, elli yaşlarında, kısa boylu, epeyce toplu bir kadın olan kız kardeşiyle aksilenerek konuşuyordu.

"Nihayet iki çift laf edebileceğim aklı başında bir insan geldi! Ve sen onu çaya bile davet etmiyorsun! Hatta bütün tanıdıklarımızın içinde baş konuğumuz olduğunu söyleyebiliriz. Ve sen onu davet etmiyorsun! Bense, 'Ah işte Doktor Valdevenen, şükürler olsun!' dedim ve hemen çaya geleceğini düşündüm! Sandalın yanaştığını görmedin mi? Nerelere kaybolmuştun?"

"Üçüncü mevkideydim. O doğruca birinci mevkiye gitti. Ayrıca Nijni'de bu kez kimlerin bineceğini nereden bileyim?! İnsan hemen nasıl... Ara güvertede iki de kötürüm var, insan bakmakta zorlanıyor, onlar için yardım topluyoruz," diye açıklamada bulundu kız kardeş hatasını fark ederek ve Lyubov'la ikisine çayla havyar ikram etti.

Kaptan homurdanarak servis yapmasına izin verdi. Karada dünyanın en yumuşak başlı adamıyken, gemide sert adam tavrını bir tür üniforma gibi üzerine geçiriyordu belli ki.

"Buradaki bütün ayaktakımı için ekstra hizmet verdiğini sanacaklar Matuşka. Halinden de hemen belli oluyor; o darmadağın saçlarınla konuk davet etmek mümkün değil zaten, inan bana."

Matuşka –herkes ona herhalde fazla anaç olduğu için "annecik" anlamına gelen bu sözcükle sesleniyordu– ellerini gizlice, arkada küçük bir saç örgüsü halinde zamkla yapıştırılmış gibi sımsıkı toplanmış olan, fakat ön taraftan oldukça dağınık görünen seyrek sarı saçlarının üzerinden geçirdi. İç geçirdiyse de karşı çıkmadı. Daha rahat eğilip kalkabilmek için bugün de korsesini

takmamış olduğu için kendini zaten kötü hissediyordu. Hayattaki sorumluluklar öylesine fazla ve ağırdı işte.

Ne var ki Kaptan, Matuşka'nın sözünü ettiği kötürümlerden etkilenmişti. "Madem yardım topluyorsunuz," diyerek sağ elini utana sıkıla cebine soktu, "bu geminin kaptanı olduğuma göre benim üstüme de katkıda bulunmak düşer. Fakat sakın ola Lyubov Vasilyevna'yı aşağıya, ayaktakımının arasına sürüklemeyesin; onu sadece babasına karşı sorumluluğunu üstlenebileceğim en seçkin konuklarımızla tanıştıracağım, işte o kadar." Parayı kardeşinin eline sıkıştırdı, çayını bitirdi ve önemli bir ifade takınarak tekrar görevinin başına döndü, ya da belki de çaya davet edilmeyen yolcuyu aramaya gitti.

Matuşka ortalığı topladı, anlaşılan kamarasına çekilmek istiyordu, fakat Lyubov'un iki katlanır iskemleyi kapının önüne güverteye çıkardığını görünce ikincisine de kendi oturma gereği hissetti.

"Teşekkür ederim canım!" diyerek öyle dolu dolu esnedi ki açık renk kirpiklerinin arasından yaşlar süzülünce özür dilercesine sözlerine devam etti: "Sabahın erken saatlerinden beri ayaktayım."

Lyubov dalgın dalgın dışarıya bakarak, "Burada yapacak çok işiniz var herhalde," dedi.

"Evet, Tanrı biliyor, fazlasıyla iş var. Bunu da önce Tanrı'ya, sonra kardeşime, Kaptan'a, borçluyum. Hiçbir şeyim kalmamıştı, ne bir eş, ne çocuklar; elimden ne gelirdi? Ama şimdi Volga Ana'nın kucağında evimdeyim ve her şey yolunda. Sularının üzerinde gidip gelen insanlar da içinde yüzen balıklar kadar çok. Üst mevkilere girmeye cesaret edemiyorum, bu doğru. Ama ara güvertede her zaman yardımıma ihtiyacı olan insanlar bulunur."

"Peki hiç gemiden inmek istediğiniz olmuyor mu? İnsan hep aynı yolda gidip gelir de her ağacı, her taşı tanırsa ve hiçbir yerde inmezse hâlâ ilginç oluyor mu yani?"

"Hem de çok ilginç. Yerlerinde bulunmaları sadece rastlantıya bağlı olan ağaçlar ve taşlar sayesinde değil tabii. Ama gemi demir attığı zamanlar dışarıyı seyrederim. Dururum ve şöyle düşünürüm: Bugün benim için ne uygun görüldü, payıma düşen ne olacak? Eh, bugün olmazsa o halde yarın, yola devam ederiz. Niçin inmeli ki gemiden? Sevgili Tanrımızın bana göndermek istediği herkes gemiye biniyor zaten. Beni de onlar için burada tutuyor ya."

Matuşka'nın yüzünde hoşnutluk ve şükran dolu bir ifade belirdi, belli etmeden bir kez daha esnedi ve kollarını göğsünde kavuşturup kucağına doğru eğilerek yumuşak bir küre gibi, uyumak isteyen bir kuş gibi dertop oldu.

Lyubov dışarılara baktı. Doğu haziranının "beyaz gecesi" dışarısını mat bir inci pırıltısıyla örtmüştü. Yeryüzü, gökyüzünün ışığıyla değil, kendi içinden ışır gibiydi. Metalik bir renk alan su, tatlı bir tedirginlik vererek uyku durak bilmeden geminin küpeştesinde şıpırdıyordu. Martı çığlıkları duyulmuyordu artık. Tüm çevre sessiz ve uyanıktı. Etrafta ne varsa hepsi, gece olduğunu unutan bir gecenin mucizevi aydınlığına kulak kabartmıştı.

Ve bu sessizliğin içinde her şey, her resim, her manzara, eskisinden farklı bir biçimde Lyubov'un gözlerinin önünden kayarak geçiyordu... daha düşsel, daha dingin. "Niçin inmeli ki?" diye Matuşka'nın sözlerini yineledi elinde olmadan, yeni bir şeyler görme isteğiyle zorlanmıyordu artık. Dünya kızı bir masal gibi sarmalamış karşısında tutuyordu, gizemle gülümseyerek sordu: "Geldin mi sonunda? Tanışıyor muyuz artık?"

"Sanki bir konuk kabul eder gibi," diye düşündü Lyubov, "insan yolda olduğunu ve diğer şeylerin hareket etmediğini unutuyor. Gerçek anlamda hareketsiz kalırsa-

nız diğer her şeyin size geleceğini, size doğru kayacağını sanıyorsunuz. Yeter ki telaşlanmayın."

Yanı başındaki Matuşka gerçekten de tümüyle hareketsizdi artık. Tombul gerdanı iyice göğsüne yapışmıştı, çok düşünceli bir hali vardı.

"İnsan yürüyerek dolaştığında ve bütün güzel yerleri önce araması gerektiğinde hiç böyle olmuyor. O zaman tüm dünya kıpırtısız, insan kendisi hareket ediyor, kendisi canlanıyor. O zaman konuk kabul etmiyorsunuz, kendiniz konuk oluyorsunuz," diye mırıldandı Lyubov.

Sesinin tınısıyla biraz korkmuş gibi irkilen Matuşka şaşkınlıkla etrafına bakındı.

"Konuk mu?!.. Ah Tanrım, kim bu saatte!" dedi neredeyse acınası bir halde ve gözlerini ovuşturdu. "Yoo, şaka yapıyorsunuz, nasıl olabilir ki? Gecenin yarısında, Tanrı uyumamızı emrediyor artık." Kalkarak sandalyesini katladı.

"Ah, daha çok aydınlık ama!"

"Gözünüze öyle görünüyor, inanın bana. Benimle gelin, bakmaktan gözlerinizi köreltmeyin. Size eşlik edip soyunmanıza yardım edeceğim kumrucuğum, tatlı böğürtlenim. Gelin haydi, kamaranız hazır."

Lyubov'un kamarasında yatak yerine geçecek pas kahverengisi kadife kaplı divanın üzerine temiz çarşaflar ve örtüler serilmiş, yastık kılıfları geçirilmişti. Bavulu da küçük aynalı masanın yanına açık olarak yerleştirilmişti.

Matuşka kızın utangaçlığını hiç fark etmeden yol kıyafetinin düğmelerini açtı, kısa çizmelerinin bağcıklarını çözmek için eğildi ve bir bakıcı gibi ona hizmet etti. Öyle şefkatli dokunuşlarla ve ciddi bir yüzle iş görüyordu ki, reddetmek incitici olurdu.

Bu arada kısa boylu toparlak kadın birden, "Ne kadar da güzelsin," deyiverdi Lyubov'a ister istemez sen diye hitap ederek.

Çıplak boynunu lavaboya doğru eğmiş yıkanan kız güldü ve kıpkırmızı oldu. Şimdiye kadar hiç kimse böyle bir tonda güzel olduğunu söylememişti ona.

Matuşka parmak uçlarında yükselerek Lyubov'un başını iki eliyle tuttu ve zorlukla yetişerek alnından öptü.

"Haydi, Tanrı seninle olsun, iyi uykular! Bir zamanlar benim de böyle olduğumu –bu kadar güzel– düşünebiliyor musun? Korseden çok erken vazgeçtim, bu insanın şişmanlamasına yol açıyor, inan bana. Neyse önemli değil, şimdi genç ve güzel olma sırası sende, sen yaşlanıp şişmanladığında da bir başkası genç ve güzel olacak –ve bu hep böyle gidecek– hayır, şükürler olsun ki hiç bitmeyecek, insanların gözleri bayram etsin ve sevinsinler diye hep sürecek. Evet, gerçekten de sevinilecek bir şey bu. Haydi şimdi güzel güzel uyu kırmızı böğürtlenim benim, tatlı küçüğüm benim."

Kızı bir kez daha öptü, üzerinde koruyucu bir haç işareti yaparak kamaradan çıktı.

Fakat genç kız hâlâ tuvalet masasının dar aynasının önünde durmuş meraklı bakışlarla kendini inceliyordu.

Açık pencerenin jaluzisi indirilmiş ve kamara iyice karartılmıştı. Net olarak görebildiği sadece teninin, boynunun, kollarının mat beyazlığıydı ve bir de, gün boyu ensesinde sımsıkı topladığı iki kısa ve kalın örgü tokadan kurtulunca iki yana doğru değirmen kanadı gibi açılan saçları seçiliyordu.

Güzel miydi gerçekten?! Belki de aynı bugün dışarıda gördüğü ve hayran kaldığı şeyler gibi güzeldi. Kıyıdaki kayınlar ve ışıltılı dalgalar gibi, ya da gökteki bulutların akşam kızıllığındaki hali gibi? Ona bakınca da insanların gözleri bayram edecek miydi, bugün kendisinin dünyanın yüce güzelliği karşısında duyduğu gibi sevinç duyacaklar mıydı?

İçine mutluluk veren bir coşku yayıldı. Kollarını kaldırarak gür saçlarını çözdü ve gözlerini örtecek biçimde öne doğru savurdu. "Bir ağaç olsaydım, tepemde yapraklarım, dört bir yana açılan, salınan, çiçek açan dallarım olsaydı," diye düşündü ve büyülenmiş gibi, gülümseyerek yüzünü örten saç yığınının arasından aynaya bakmaya devam etti.

Hiçbir zaman bir ağaç olamayacaktı elbet, bir bulut, bir dalga da olamayacaktı. Yine de tüm damarlarından bir şeylerin uysal bir sıcaklık gibi, özlem dolu bir güç gibi ağır ağır aktığını, fısıldadığını hissediyordu, sanki rüzgârın, suyun, gün ışığının ve yeryüzünün tüm mucizelerinin yaptığını yapabilecekmiş gibi – ve kendini bütün bunlarla gizliden gizliye akrabaymış gibi hissetti.

Dışarıdaki dünyada sürekli kendine akraba varlıklarla karşılaşmıyor muydu; onlar sessizdiler, kendisini seyrediyorlardı sadece – bugün gördüğü ve hayran olduğu her şeyde kendini yüz binlerce kardeşiyle kuşatılmış gibi hissetmemiş miydi?

Bu yolculuk için, karşılaşacağı yenilikler ve zenginlikler için, epey tedirgin bir sevinç duymuştu; bugün de gemide dışarıya çıkmak, yaşamak, devinimde olmak için heveslenirken bir tutsak gibi tedirgindi yine. Ama şimdi öyle geliyordu ki tedirginliği bütün bunlara yönelik değildi hiç ve en güzeli de dışarıda sessizce durmak, kendini tümüyle bırakmak –var olan her şeye kendini teslim etmek– olurdu.

Ani ve açıklanamaz bir üzüntünün yol açtığı son derece tuhaf bir duyguyla altüst oldu; ürkütücü bir şeydi bu, daracık kamaranın içinde yalnız kalmaktan korktu neredeyse.

Pencerenin yanındaki geniş divana büzüldü, jaluziyi kaldırdı ve başını yumuşak ve serin gece havasına doğru dışarı uzattı.

Aydınlık gecede değişen bir şey olmamıştı, nesneler tarafından tümüyle soğurulan ve şimdi onların içinde uyuyan bir güneş gibi hem ışıklı hem de ışıltısızdı gece.

En uzaklara kadar, en küçük ayrıntıya kadar her şey çok net görünüyordu, bir aydınlatma yapılmış olsaydı bu etki elde edilemezdi, daha fazla bir netlik sağlanamazdı. Yine de her şeyin üstünü örten tuhaf bir renksizlik vardı. Bu karanlığın, "Şimdi örtümü renklerin üzerine seriyorum, ama altında hepsi varlığını sürdürüyor!" demesi gibi değildi. Hayır, bu renklerin kendilerinin birbirleri ardından usulcacık uzaklaşmaları gibiydi – sessizce ve sanki her şey bunu iyice vurgulayan aydınlığın içinde renksizleşip kalmışçasına. Böylece öncekinden farklı nesnelere –gizemli bir dünyanın nesnelerine– dönüşüyorlardı.

Artık güvertede kimse kalmamıştı neredeyse. Her şey sadece Lyubov için, ona görünür kalmak için çabalıyordu sanki; bu gizemli ve başka dünya sadece onun için beliriyordu.

O sırada bir yerlerde birilerinin alçak sesle konuştuğunu duydu.

Sanki bir anda bütün güverte yabancı insanlarla dolmuş ve kendilerini ilgilendirmeyen şeylere kulak kabartıyorlarmış gibi korku ve utanca kapıldı. Dağınık saçlarını ve çıplak boynunu telaşla pencereden uzaklaştırarak jaluziyi tekrar indirdi.

Şimdi içerisi karanlıktı, beyaz geceyi görmüyordu artık. Fakat onu ürkütüp kaçıran, dışarıdaki her şeyden, dışarıdaki yüzlerce kardeşinden koparan sesleri hâlâ duyuyordu.

Kaptan'ın sesiydi bu ve bir başkası daha vardı.

II.

"Yani Tatar step köylerine kadar gittiniz demek pek muhterem dostum? Yine trenle Samara'dan Ufa'nın ötelerine mi?"

Valdevenen başını salladı.

"Açlık bölgelerine kadar. Tifüs ve iskorbüt oralarda birbirleriyle yarışıyorlar adeta. Benim tatil zamanımdı aslında," diyerek Kaptan'ı yanıtladı.

Erken bir kahvaltı için dışarıya çıkarılmış beyaz lake masalardan birinde serin sabah rüzgârına karşı güvertede oturuyorlardı.

"Tanrım, Tanrım, ne adam! Hep en zorlu işlerin peşinde!" Kaptan hayranlık dolu bir ifadeyle gülümsedi. "Bir aşağı bir yukarı, gerekirse bütün dünyayı kat edersiniz siz..."

"Bunun gemiyle bir aşağı bir yukarı gidip gelmekten, sizin yaptığınızdan, pek bir farkı yok, sayın Kaptan... Hayatın akışında bir aşağı bir yukarı gidip gelmek işte," dedi Valdevenen; kibirle mi, tevazuyla mı, ironiyle mi, yoksa ciddiyetle mi konuştuğunu anlamak mümkün değildi. En azından Kaptan bunu bilmiyordu. Ama sonunda biraz da sıkılganlıkla, yapılan komplimana karşı çıkma gereği hissetti. "Ah hayır, değerli dostum, siz ne derseniz deyin, ben kendim biliyorum ki, bunlar

Volga'da gidip gelmekle kıyaslanacak şeyler değil. Kaptan olarak, eh tabii gereğince..."

Valdevenen devamını dinlemiyordu artık. Yelken bezinden iskemlesine iyice gömülmüş, keskin ve inceleyen bakışlarla birinci mevki kamaraların bulunduğu koridorun kapısına doğru bakıyordu.

Birkaç adım ötesinde Lyubov bu kapıdan çıkıp güverte parmaklığına doğru gitmişti. Dün de yapmış olduğu gibi parmaklığa yaslanmış, elini alnına siper ederek nehri seyrediyordu. Kahvaltı edenlerin farkına bile varmamıştı.

Valdevenen'in bakışları kızın üzerinde dolaştıkça – dinlendikçe de denebilir– tüm keskinliğini yitirdi. Kızı büyük bir dikkatle inceledi, tüm tazeliğine rağmen gri renkli silik yol kıyafetinin altında, bedeninin şimdiden kendini belli eden güçlü hatları seçiliyordu; manzaranın karşısında bir olayı, bir gösteriyi izlermiş gibi duruşunda hem bir doğallık, aynı zamanda da bir beklenti vardı.

Kaptan konuğunun sessizleştiğini fark edince bakışlarını izledi ve gözle görülür bir hoşnutlukla şunları söyledi:

"O benim özel, küçük yolcum; onu Astrahan'a, babasının yanına götürüyorum. Lyubov Vasilyevna'yı yanımda gören ve bizi tanımayan herkes onun kızım olduğunu düşünüyor. Ben de öyle sanmalarından hoşlanıyorum elbette, hiç karşı çıkmıyorum. Annesiz bir çocuk, Alman kökenli Rus bir aile."

Kaptan daha konuşmaya hevesliydi, ama Valdevenen sözünü kesti: "Kaç yaşında?"

"Onu Nijni'ye getiren teyzesinin söylediğine bakılırsa on altı olmalı."

"On altı!" diye tekrarladı Valdevenen düşünceli bir ifadeyle. "Rahatlıkla on yedi-on sekiz var, diye düşünmüştüm. Böyle bir şeye bakmak şifa gibi doğrusu. Gençlik, güzellik ve sağlığın böyle bir uyum içinde buluşması

ne kadar da enderdir. Bendenizin her gün karşı karşıya gelmek zorunda olduğum hastalıklar, sakatlıklar ve sefalet karşısında bir avuntu bu. Şükran hissettiriyor insana."

Doktorun övgüleriyle sanki bu güzellikleri kendi yaratmış gibi pek mutlu olan Kaptan, "Lyubov Vasilyevna!" diye seslenerek ayağa kalktı ve iki kolunu birden sallayarak kıza doğru yürüdü: "Lyubov Vasilyevna!"

Kız arkasına döndüğünde karşısında duran Valdevenen'di. Lyubov, büyük bir rahatlıkla, neredeyse inceleyerek adamın gözlerinin içine baktı. Onu hatırladı, dün geri planda suyun pırıltısı ağır ağır sönerken ve akşamın kızıllığı yeşile bezeli tepelerin üzerinde hâlâ bir meşale gibi dururken köylülerin resimsi bir etki yaratan kırmızı mintanlarının arasındaki kahverengi lekeydi o. Yani dünkü manzaranın kahverengi parçası şimdi karşısındaydı işte.

Adamın saçları ve sakalı çok sıktı, biraz da dağınıktı. Fazla bir şey görmesine izin vermiyordu. Hatları genelde enerjik, hatta sert bir ifadeye sahipti. Pek de genç olduğu söylenemezdi artık.

Kaptan onları coşkuyla tanıştırdı.

"Sayın doktor müthiş bilgilidir; ona çok büyük bir saygım var! Elinden neler geldiğini bir bilseniz Lyubov Vasilyevna. Almanca, Rusça, İsveççe, Fince ve Tatarca konuşuyor; doktor, ama dilbilimci sanırsınız," diye açıklama yaptı Lyubov'a. "Zaten bir bilgin kendisi, doktor kitaplarda yazılı ne varsa ezbere biliyor, rakamlarla ve her şeyle. Katmerli bir bilgelik onunki, sahiden de!" diye sözlerine devam ederek hoşnutlukla güldü.

Valdavenen ise "Ön adınız Rusça değil mi?" diye Almanca sordu.

Kız başını salladı: "Rusça gerçi, ama beni kendi buldu diyebilirim."

Kızın isminin sevgi anlamına geldiğine gönderme yaparak, "Daha iyi bir yer bulamazdı eminim," dedi Valdevenen.

Birinci mevkideki gezinti güvertesinden ufak bir bariyerle ayrılan üçüncü mevkinin sınırına gelene kadar güvertede yan yana ağır ağır yürüdüler.

Lyubov büyük bir içtenlikle, hayatının ilk gezisini yaptığını, daha önce gördüğü en güzel şeylerin Peterhof'daki kraliyet sarayları olduğunu ve yanında büyüdüğü teyzesinin yaz kış yaşadığı küçük evinin de bunların yakınında bulunduğunu anlattı.

Valdevenen ilgiyle dinliyordu.

"Eh, bu da bir şey," dedi, "bu da güzel."

"Hayır, hayır, daha çok o muhteşem saraylarda ve bahçelerde yaşayanlar için güzel bir şey," dedi kız açık yüreklilikle. "İnsan etraflarında dolaşıyor ve ne güzel bir hayat yaşadıklarını hayal edip bir prenses olmanın güzelliğini düşünüyor."

Kaptan, Valdevenen'in Almancanın dışına kaymasına izin vermediği sohbeti birkaç adım öteden dinlemişti. Daha sonra doktoru tek başına güverte parmaklığına yaslanmış bulunca heyecanla sordu:

"Umarım Lyubov Vasilyevna sohbetiyle size iyi vakit geçirtmiştir."

"Sanırım benim genç hanıma iyi vakit geçirtmeyi başarıp başaramadığımı sormak istiyorsunuz. Bilmiyorum, gördüğünüz gibi hemen gitti."

"Nereye gitti, Tanrı aşkına? Hem niçin?" dedi Kaptan düş kırıklığıyla.

Valdevenen cevap vermedi, bir süre sonra düşünceli bir halde konuştu:

"Şu kesin ki, her insan hayatı boyunca bir kez, sahip olduğu bütün güzelliklerin bir anda mükemmelleştiği bir dönem yaşıyor; kiminde daha erken, kiminde daha geç.

Kimi de daha on altı yaşında bu döneme giriyor. Belki de daha sonra böyle bir şey asla tekrar etmeyecek onun için."

"Evet, evet!" dedi Kaptan biraz şaşkınlıkla. "İnsan hayatı boyunca sadece bir yıl on altı yaşında olabilir."

Valdevenen asabiyetle parmaklarını saçlarının arasından geçirirken, "Böylesi bir sevimliliğin, basitçe güç uygulanarak camdan fanusa kapatılacak bir şey olmaması hüzün veriyor," diye mırıldandı.

"Camdan fanusa kapatmak mı?" Kaptan masum mavi gözlerini kocaman açtı. "Lyubov Vasilyevna'yı bir fanusa mı kapatmak isterdiniz? Sormama izin verirseniz, niçin peki?"

"Niçin mi? Çünkü yazık da ondan. Hayat bütün bu güzellikleri ne hale getiriyor? Yıpratıyor sadece."

"Demek öyle!" dedi Kaptan saşkınlıkla ve birden zekice bir ifade belirdi yüzünde. "Fanusun içinde kalması mümkün değil ki. Onun bebeleri olmalı ve bir kocası olmalı, sonra..."

Valdevenen'in belli etmeden onu inceleyen bakışları karşısında cümlesinin sonunu getiremedi ve yüzündeki zekice ifade siliniverdi. Yıllar önce, karısı hamileyken öldüğünde doktor ona çok destek olmuştu. Aralarındaki yakınlık, o sıralar Valdevenen'in tesadüfen doğru zamanda doğru yerde bulunmasına dayanıyordu.

Gerçi Kaptan artık bu olayı pek düşünmezdi, ama yarası kapanmamıştı ve içine yerleşen çaresiz korkudan da tam kurtulmamıştı. Bununla birlikte, ağır bir sınavdan sonra hayatta sağlam durduğu için arada bir tuhaf bir hoşnutluk duyuyordu; biraz da gizli bir gururlanma gibiydi bu neredeyse. Herkes karısını kaybetmiyordu ki şu hayatta! Hatta bu noktada doktora üstün geldiği bile söylenebilirdi: Doktor değil ki eşini kaybetmek, henüz bir eş sahibi bile olamamıştı.

"Evet, evet, hayat böyle işte! Öğrenilmesi gerekiyor!" diyerek az önce kaygısızca başladığı cümlesini tamamladı. "Ama söylesenize Tanrı aşkına, muhterem arkadaşım, siz hâlâ evliliği düşünmüyor musunuz?"

Valdevenen sıkıntıyla uzaklara baktı. "Ne demek istiyorsunuz, meslek hayatımda etrafımda yeterince dert tasa görmediğimi, bazılarına da benim sebebiyet vermem gerektiğini mi düşünüyorsunuz yoksa?" diye hiç istifini bozmadan sorunca Kaptan ikileme düştü; gülmesi gereken bir takılmayla mı, yoksa son derece ciddi bir değinmeyle mi karşı karşıya olduğunu anlayamamıştı.

Gün içinde Doktor'un son derece sıradan bir nedenle Lyubov'la ilgilenmesi gerekti; kız karaya yanaştıkları bir yerde bulduğu ve alışkın olmadığı kaynatılmış kısrak sütünden bolca tüketince rahatsızlanmıştı. Yemeğe oturduklarında bile yüzü solgundu ve hiçbir şeye dokunmadı. Valdevenen onu tatlı esprilerle avutmaya çalıştı. "Önemli bir şey yok! Hem deneyimler insanın eğitim masrafından tasarruf etmesini sağlar!" diyerek renkli bir dille ülkede yaptığı ilginç yolculuklardan söz etmeye başladı. Ne var ki, en çok nereyi beğendiği sorulduğunda umursamazlıkla yanıtladı:

"Nerede bulunduğum benim için fark etmiyor aslında. Yapacağım bir şeyler varsa her yer hoşuma gider. Finlandiya'nın kasvetli göllerinin ve ormanlarının arasında, uçsuz bucaksız Volga steplerinde, büyük şehirlerde veya en ücra köylerde olmak, benim için fark etmiyor. Yeter ki uğraşırken insanın kendisini hayatı oluşturan güçlerden biri gibi hissetmesini sağlayacak bir iş olsun, –güce karşı güç– ve zafer! Bu durumdayken insan olduğunuzu söylemek de zor elbette, daha ziyade içgüdüsel olarak onay arayan eylem halindeki –av peşindeki– bir yaratık demek doğru olur. Yaşamanın çok daha güzel yolları var," diyerek dostça bir gülümsemeyle sözlerine ara ver-

di ve Lyubov'a baktı. "Mesela bu akşam Kazan'da biraz karaya çıksak nasıl olur? Kazan'da birkaç saat demirde kalacağız nasılsa. Arzu ederlerse hanımlara seve seve eşlik ederim."

Matuşka'nın çekingen protestosu bu öneri karşısında gelen tezahüratta kaybolup gitti. Karaya hiç çıkmamaya öylesine alışmıştı ki, dünyanın geri kalanıyla tüm teması gemiye binip inenlerleydi. Kendini, hünerle işlenmiş ağının içinden çekilip çıkarılmak istenen yaşlı bir örümcek gibi hissetti, ağının içinde tetikte bekleyemeyince dışarıda oradan oraya savrularak koşturup durmak zorunda kalacaktı.

Fakat Lyubov istediği için gezintide üçüncü kişi olmayı kabul etti haliyle ve Kazan'a vardıklarında da o gün onların hatırına giydiği dar elbise ve korsenin içinde kahramanca açı çekerek Valdevenen'in kolunda yola koyuldu. Sahil kısmındaki kumların içinde bata çıka yürüdüler, sonra nihayet tepede kurulmuş şehre giden yolda Tatar kadınlarıyla tıka basa dolu döküntü bir atlı tramvay onları aldı.

Tatar kadınlar, özellikle de çoğunlukta olan gençleri, uçuşan şallarının, altın sırmalı alınlıklarının ve muhteşem kaftanlarının içinde prensesler gibi görünüyorlardı. Kadınlar neredeyse kıpırtısız, neredeyse tuhaf güzellikteki bir resim benzeri, kayıtsızca bir rehavet içinde otururlarken Lyubov onları gizlice hayranlık dolu bakışlarla izliyor, Matuşka da süslü Tatar kıyafetlerinin rahatlığını sessiz bir kıskançlıkla gözden geçiriyordu.

Kadınlar daha yolda, ikinci arabada yer bulamadıklarından binmek zorunda kaldıkları birinci arabada bilet fiyatı bir kopek fazla olduğu için Rus biletçiyle kavgaya tutuştular. Patırtı ve devinim, bu kıpırtısız görüntünün kibirli rehavetini bir yıldırım gibi çarparak aşırı canlı jestlerin ve mimiklerin serbest kalmasını ve kınayla bo-

yanmış maviye çalan tırnakların ve dişlerin yeterince sergilenmesini sağladı; kadınlar bağrışırken incecik bilekli narin eller havada uçuşuyor, yumruklar sıkılıyordu.

Tatarca anlamayan biletçi, kuralları belirtmek için sonsuz bir uysallıkla durmadan aynı cümleyi tekrarlıyor, arada bir de kadınları yatıştırmak için tatlı sözler söylüyordu:

"Ama kumrucuklarım, bir dinlesenize! Canlarım hadi bir sakin olun!" Fakat Tatar kumrucuklar hiç oralı olmadan söylenmeye devam edince sonunda biletçi kendinden geçti ve başını yukarı doğru kaldırarak şikâyet dolu bir sesle bağırdı: "Tanrım, ah Tanrım, bu halkı ceza olarak mı gönderdin bize! Onları hâkimiyetimiz altına aldık ama, görüyorsun ki hâlâ başımızın belası bunlar!"

O sırada Valdevenen araya girerek Tatar kadınlara kendi dillerinde kuralları anlattı. Kadınlar öfkelendikleri kadar çabuk sakinleştiler, kadife yumuşaklığındaki ışıltılı kara gözlerini merak ve güvenle Valdevenen'e çevirdiler, sadece çok yaşlı birkaç kadın bir köşede kendi aralarında söylenmeye devam etti.

Biletçi Ruslara özgü içten teklifsizlikle, "Ah, Tanrı'ya şükürler olsun, ne bilge bir adammışsın sen babacık!" dedi Valdevenen'e; ancak ondan yanıt gelmedi, yüzünde beliren hafiften gururlu ifade Valdevenen'in iki taraf arasında tümüyle yabancı kaldığını gösteriyordu. O sırada Lyubov'a dönerek, "İyi bir halk şu Tatarlar," dedi, "temizlikleriyle, onurlarının doğallığıyla, hatta konukseverlikleriyle Ruslardan çok daha üstünler. Komün anlayışıyla düzenlenmiş Rus toplumu içinde söze gelince Rusların hepsi konukseverdir; fakat başka yerlerde, örneğin ucuz ve verimli toprakların çekimine kapılarak yerleştikleri doğudaki step bölgelerinde, yabancısı oldukları Tatar boyları arasında dağınık yaşayan Rus göçmenlerle karşılaştığınızda, Rusun bir anda aksi ve yabani bir münze-

viye dönüştüğünü görürsünüz. Oralarda yolda olanlara eskiden de olduğu gibi yardım eden ve dostluk gösteren Tatarlardır sadece."

Valdevenen sakin bir tarafsızlık içinde, yanlarındaki çocuklar hakkında görüş alışverişinde bulunan yetişkinler gibi kimseye dikkat etmeden konuşuyordu. Biletçi kapıya yaslanmış saygılı bir ifadeyle Almanca sözcüklere kulak kabartıyor, Tatar kadınların hepsi de aynı şekilde gözlerini Valdevenen'e dikmiş kendileri hakkında konuşup konuşmadığını tahmin etmeye çalışıyorlardı. Lyubov bundan sıkıntı duydu, o kadınların her biriyle ayrıntılı olarak sohbet etmeyi yeğlerdi. Ne var ki, bir bin bir gece masalı gibi hayal gücünü uyarmaya başlayan bu tümüyle yabancı dünyaya girmesine Valdevenen'in varlığının ve bilgisinin yardım ettiğini kavradı. Valdevenen, etrafındaki şalların ve renkli nakışlı giysilerin arasında üzerinde kahverengi bol paltosuyla bütün bu büyüyü ve mucizeyi sunan efendi kendisiymiş gibi bir etki bırakıyordu.

Lyubov'un ricası üzerine, uzak Tatar köylerine kadar gittiler, sokaklarda ve açık pazarlarda kaynaşan halkın arasına karıştılar. Lyubov'a ilginç şeyleri göstermek, kıyafetler ve âdetler hakkında bilgi vermek ve kızın bu yeni izlenimler karşısında gösterdiği canlı ilgiyi bütün imkânlarla daha da yükseltmek Valdevenen'i gözle görülecek şekilde neşelendiriyordu. Dönüş yolunda, narin minaresi bir iğne gibi aydınlık akşam göğüne yükselen bir caminin önünden geçerken Lyubov oraya da girmek istedi.

İbadet saati çoktan geçmişti, fakat camiler dua etmek isteyen müminler için akşamları da açıktı. Kapıdaki Tatar bir şey söylemeden içeri girmelerine izin verdi. Ne var ki daha iç mekâna adım atmadan sahanlık basamaklarında durduruldular ve ayakkabılarını çıkarmaları istendi.

Dehşete düşen Matuşka Tatar'a yakınarak ayakkabıları yerine eldivenlerini çıkarsa aynı işi görür mü, diye

sordu. Ayaklarında sımsıkı bağlanmış yarım çizmeler vardı, canı yanmadan eğilmesi mümkün değildi. Lyubov yardım etmeyi önerdiyse de Matuşka pes etti ve bu fazla talepkâr ibadethanenin girişindeki basamaklardan birinin kenarına oturup beklemeyi yeğledi.

Orada duran birkaç çift galoştan, çoğu Müslümanın bu zor görevi yerine getirmeyi nasıl kolaylaştırdığı anlaşılıyordu, camiye galoşun içine giydikleri yumuşak ve ses çıkarmayan deri patiklerle giriyorlardı. Fakat bu Lyubov'a pek uygunsuz geldi; gayretle çizmelerini çıkarmaya koyulmuştu çoktan, hatta saçlarını feda etmesini veya başka olmayacak bir şey yapmasını isteseydi bile şaşırmayacaktı. Çünkü yapmakta olduğu şeyin üzerindeki tek etkisi, kızı daha da hayret verici şeyler yapmaya ve görmeye kışkırtmaktı, hatta akıl almaz cinsten olanlarını yeğlerdi.

Valdevenen, karşısında teklifsizce çorabını çıkarıp güzel biçimli, ama hiç de küçük sayılamayacak –ki bu kızın büyümeye devam edeceğine, güçlü ve boylu olacağına işaret ediyordu– ayağını göstermekten çekinmeyen Lyubov'u izledi. Kız yüzünde ciddi ve istekli bir ifadeyle, çizmeleri elinde karşısında duruyor; canlılık, sabırsızlık ve beklenti dolu bir hevesle ışıldıyordu. Bakışlarından ve gençliğe özgü sağlıklı zindeliğinden, gücünü ölçmek için tehlikeye atılmayı bile seve seve göze alacak bir enerji fazlasına sahip olduğu açıkça okunuyordu.

İkisi birlikte yan yana camiye girdiler.

Az önce sokağın gürültüsü kulaklarında uğuldayan birinin burada karşılaştığı ani ölüm sessizliğine tutsak olmaması mümkün değildi, dışarıda Doğu'nun rengârenk ışıltısını gördükten sonra burada gözlerinin önüne serilen sadeliğe önce alışması gerekirdi.

Renksiz badanalı duvarların kubbeyle buluştuğu kesim parmaklıklı, dar bir koridorla çevreleniyordu, çıplak

ayakla basılan zemine birkaç rengi solmuş halı serilmişti; üzerlerinde oturmuş, diz çökmüş veya ayakta duran, orta yeri tıraşlı başını eğmiş, ellerini ya iki yanına sarkıtmış ya da elleriyle yüzünü örtmüş esmer çelimsiz bir Tatar'ın kıpırtısız silueti görülüyordu, hepsi bu kadardı.

Ne bir ihtişam ne bir ses. Duyulara veya hayal gücüne en küçük bir uyarımda bulunabilecek, dini inancı etkileyebilecek, uyarabilecek, çoğaltabilecek, doyuracak hiçbir şey yoktu; sadece insanın ibadet ederken orada bırakabileceği manevi içerik için bomboş bir mekân ve çıplak bir kubbe. Bütün bu ibadethane sadece bir "dünyevi olmama" haliydi; her bir müminin, yanında sessizce dua eden komşusuna bile belli etmeden kendi yalnızlığı ve ibadeti içinde doldurduğu, süslediği, ruh kattığı ya da donuk bir kabuk gibi, önündeki boş bir kap gibi soğuk ve cansız bıraktığı bir yalıtılmışlıktı bu.

Valdevenen, Lyubov'un bakışlarının önce şaşkınlıkla etrafta dolaştığını, bu beklenmedik izlenimlere uyum sağlayabilmek için bir süre ister istemez zorlandığını fark etti. Uçsuz bucaksız bir çayırda dizginsiz ve sakınmasız koşmaya henüz başlamışken aniden ardında can sıkıcı bir boşluk uzanan bir engelle karşılaşan bir taya benziyordu. Sessizce dua eden bu kara sarı siluetlerin arasında ne yapacağını bilemeyen ışıltılı, sarışın, neşeli ve güçlü bir varlık olarak tereddüt ve güvensizlik içinde, kendi kendinden sıkılarak öylece duruyordu.

İnsanı büyüleyen, kendine yabancılaştıran sessizlik yavaş yavaş onu da hipnotize etmeye başlayınca Valdevenen yukarıdaki dar çıkmayı taşıyan sütunlardan birine yaslandı. Kızın neşeyle gerilmiş yüz hatlarının gevşeyişini, bakışlarını artık belli bir şeyi izlemeden ilerilere dikerek kulak kabartışını, neredeyse bir oğlan çocuğu hevesiyle ve enerjisiyle yeni izlenimler peşinde olduğu birkaç saat öncesinden çok daha fazla bir kız çocuğu ifadesi kaza-

nışını izledi. O an artık yeni bir şeyleri içselleştirmediği, aksine belli etmeden, usulca içinden yükselmekte olan bir şeyin onu ele geçirmesine izin verdiği görülüyordu.

Hafifçe öne eğilmiş, dudakları hafifçe aralık, diğerleri gibi dünyadan kopuk bir halde orada duruyordu ve bu şekilde tüm dış görünümünde, saniyeler içinde taşkın bir sabırsızlıktan edilgin ve hayalci bir teslimiyete doğru bir dönüşüm gerçekleşiyordu sanki.

Dalmış olduğu düşüncelerin onu, etrafında kıpırtısız ibadet eden insanların arasından başka bir yerlere kaçırmasını istiyor gibiydi, hem pek öyle yakınlara da değil, göklerin ötesine, bütün gerçeklerden en az bu kadar uzak, cennet gibi bir yerlere.

Lyubov, içinden hâlâ düşler geçen gözlerini kaldırdığında, Valdevenen'in kendine dikili bakışlarını algıladı. Orada tek başına olmadığını, etrafında sadece dış dünyadan kopmuş dua eden insanların değil, hepsinin arasında durmuş düpedüz gözlemleyen birinin de bulunduğunu fark edince engelleyemediği bir utanç kızıllığı yanaklarına ve alnına yayıldı.

Valdevenen'le birlikte suskunluk içinde dışarı çıktılar, hâlâ girişteki basamakların kenarında oturmakta olan Matuşka, Tatar kapıcıyla heyecanlı bir sohbete dalmıştı. Valdavenen bahçe içindeki küçük bir lokantada bir şeyler atıştırmayı önerdi ve onları yol üzerinde birkaç Rus kilisesini görecekleri Kreml bölgesinden geçirdi. Ne var ki Lyubov'un önceki teklifsiz haline dönmesini bir daha sağlayamadı. Valdevenen'in öylesine yerinde tespitlerle anlattığı ve çok iyi gözlemlediği bütün bu şeylere fazlasıyla kapıldığını hissetmişti kız birdenbire.

Akşamın ilerleyen saatleriyle birlikte, haziran gecesindeki gündüz aydınlığına rağmen sokaklardaki canlılık yavaş yavaş sönmeye başladı. Ancak aşağıya inip liman bölgesine vardıklarında gemilerin bağlanma rıhtımların-

da değişen bir şey olmadığını, aynı canlılık ve devinimin devam ettiğini gördüler.

Liman boyunca dizilen Tatar usulü çay tezgâhlarından birinin başına bir grup insan üşüşmüştü.

"Orada bir şey oldu mutlaka," diye bağırdı etkilenen Matuşka. Ve gerçekten de yaklaştıklarında yere serilmiş yatan bir adam gördüler; bir hasta, bir saralı veya kendini pis zeminde hırıldayarak oradan oraya atan körkütük sarhoş bir gemici de olabilirdi bu.

"Siz önden gemiye gidiniz!" dedi Valdevenen merhametten eriyen Matuşka'ya dönerek, sonra adama iyice yaklaşana kadar kalabalığın içinden kendine yol açmaya çalıştı. Lyubov'un kendisini izlediğini fark edince hızla arkasına dönerek, kızı omuzlarından kavrayıp çelik gibi kollarıyla karşısında tutarak geri çevirdi.

"O tarafa bakmayın! Hemen gidin buradan! Doğruca gemiye!" diye kestirip attı.

Sonra kızı bırakıp hasta adama doğru eğildi.

Lyubov mekanik bir şekilde söz dinledi ve kalabalığın dışında durmuş *Çar Saltan'ın* yolcularından biriyle –annesinin onu "Alyoşka" diye çağırdığını ve birinci mevkide yolculuk yaptığını bildiği genç adamdı bu– konuşan Matuşka'ya doğru yürüdü.

Matuşka delikanlıyı Lyubov'la tanıştırdı. Alyoşka'nın soylu bir aileden geldiğini ve Petersburg'da seçkin bir yatılı enstitüde öğrenci olduğunu öğrendiler, adı Muraviyev'di. Lyubov'la tanışmaktan olağanüstü etkilendiği açıkça görülüyordu, kocaman açtığı gözlerini kızın üzerinden bir türlü ayıramıyordu.

"Gemiye dönmeliyiz!" diye hatırlattı Lyubov isteksizce.

"Fakat niçin, rica ederim niçin!" diye bağıran Alyoşka kıza gösterebilecek ilginç bir şey bulmak için telaşla çevreyi gözden geçirdi. "Şu Tatar çay tezgâhları, daha

önce böyle bir şeyi yakından gördünüz mü? Çok ilginçtirler aslında! Size yol göstermeme izin verir miydiniz?.."

Matuşka, Lyubov'un hevesle oğlanın peşinden pis barakaya girdiğini görünce iç geçirdi, yakınarak arkalarından gidip dar ve dik basamakları çıktı; izbe bir yerdi, hiç girmeseler daha iyi olacaktı, hele Valdevenen yanlarında değilken.

Yukarıda kasvet ve yoksulluk karşıladı onları. Mekândaki pis masaların başında birkaç Tatar oturmuş çaylarını yudumluyordu, bir koridorun üzerindeki üç dört açık kapıdan tahta kerevetlerin üstündeki sefil yataklar görünüyordu, koridorun sonunda da çok amaçlı kullanılan bir lavabo vardı, harap duvarlar ve ahşap zemin rutubetten su sızdırıyordu.

Alyoşka biraz şaşırmış görünüyordu. Lyubov'u bu uygunsuz mekâna soktuğu için utanmış gibiydi. Aslında bunu yapmasının tek nedeni, gemide annesi duruma el koymadan önce kızla biraz daha fazla vakit geçirebilmekti.

Önce Tatar çayhaneleri hakkında bir açıklamada bulunmak istermiş gibi birkaç el hareketi yaptıysa da bir şey söylemedi. Lyubov delikanlının yüzüne karşı güldü. Hayır, o bir yol gösteren olamazdı, aynı kendisi kadar acemi ve şaşkındı. Oğlanın yüzüne içtenlikle baktı.

"Böyle gezmek ve her şeyi gözlemlemek ne muhteşem, değil mi? Hatta bu çirkin yeri görmek bile ilginç, ne dersiniz? Yoksa siz de benim gibi ilk kez mi yolculuk yapıyorsunuz?" diye sordu delikanlıya dışarıya çıkarlarken.

Alyoşka başını sallayarak elini kalbinin üstüne götürdü. Daha önce de yolculuklara çıktığını, ama hiç bugünkü kadar güzel bulmadığını söylemek istedi. Ama biraz ağır olduğundan önce kullanacağı sözcükleri düşünmesi gerekiyordu. Ve aşağıda, tahta dar merdivenin altında Valdevenen durmuş sert sert bakıyordu. Aksi ve keyifsiz görünüyordu.

"Böyle bir batakhaneye girmek nereden aklınıza geldi!" diye sordu Matuşka'ya dönerek biraz kabaca; Alyoşka kendini tanıttığında da soğuk bir kibirle elini şapkasına dokundurmakla yetindi.

"Benim aklıma gelmedi ki beyim!" diye yakınarak yanıtladı Matuşka. "Nasıl gelsin ki, ama onlarla birlikte gitmek zorundaydım." Artık Valdevenen'in koluna girmeye cesaret edemedi. Rıhtım bölgesindeki kaba kumların üzerinde biraz telaşla bata çıka yürüyerek gemiye döndüler.

Valdevenen yanına gittiğinde Kaptan güvertede oturmuş sigara içiyordu. Matuşka ve Lyubov da yeni arkadaşlarıyla vedalaşmaktaydılar.

"İltifatları kabul etmeye başlamış bile!" dedi Kaptan gülerek. "Eh, Rabbim nasıl isterse. Kanı kaynıyor işte. Seçkin bir ailedir Muraviyev'ler. Babaları albaydı. Soylu insanlar. Evet, içimiz rahat olabilir."

Valdevenen yanıt vermeden omuz silkti.

"Neyse, öylesine söyledim," diye sözlerine devam eden Kaptan'ın ses tonu artık kendinden pek o kadar emin olmadığını belli ediyordu.

Valdevenen asabiyetle güldü.

"Elbette, hem niçin olmasın? Günün birinde kime kısmet olacağı pek de fark etmiyor aslında." Sözlerine ara verip oturdu, kolunu güverte korkuluğuna yaslayıp keyifsiz bir sesle şöyle bir saptama yaptı: "Bunun gibi bir züppeye varacak nasılsa... buna benzer herhangi birine..."

Lyubov yanlarına gelince konuşmaları kesildi.

"Çayhaneye girmemizde Matuşka'nın hiçbir suçu yok," dedi Almanca konuşarak Valdevenen'e, "ayrıca içerisi o kadar da kötü bir yer değildi. Girmek isteyen de bendim zaten... İstememeli miydim yoksa? Niçin?"

Adam yerinden kalkmadan elini yüzüne siper ederek kıza baktı. Yanında boş duran birkaç sandalye olmasına rağmen Lyubov oturmadı. Az ötede güverteye kurulmuş bir masada küçük bir grup yemek yiyordu, Kaptan oradan çağrılınca yerinden kalktı. Yüzüne bir önemseme ifadesi yerleştirip gülümseyerek ellerini ovuştura ovuştura o tarafa doğru gitti.

Yemek salonundan sohbet edenlerin mırıltıları, kahkahalar, şişe mantarlarının patlarken çıkardığı sesler geliyordu. Orada da yenilip içiliyordu; demir atmış yolcu gemileri kenttekiler için her zaman en iyi restoranlardır. Varlıkları geceleri şenlendirir ve renklendirir.

Kaptan yanlarından ayrıldıktan ve Lyubov artık yanıt beklemekten vazgeçtikten sonra Valdevenen ağır ağır konuştu:

"Niçin mi? Çünkü çirkin bir şey görmenizi istemiyorum da ondan. Her zaman –ama her zaman için– bütün çirkinliklerden esirgendiğinizi bilmek isterdim aslında."

Artık aksi görünmüyordu, hatta şefkatli olduğu söylenebilirdi. Çoğu saçlarının ve sakalının ardında gizlenen ince hatlarında yumuşak, neredeyse hüzünlü denebilecek bir ifade vardı. Lyubov ona hayretle baktı.

"Herhangi bir talepte bulunmaya veya sizi bir şeyden men etmeye hakkım olmadığını söylemek istiyorsunuz, değil mi? Fakat var, ben deneyimin getirdiği hakka sahibim," diye sözlerini tamamladı Valdevenen.

Lyubov onun yanına, Kaptan'dan boşalan yere otururak gözlerini dalgınlıkla ışıltılı sulara çevirdi.

"Çayhane o kadar da kötü bir yer değildi," diye yineledi düşünceli düşünceli. "Peki hasta adamın durumu kötü müydü? İnsanın bir şey yapmasına izin verilmemesi sıkıcı oluyor. Artık büyümek ve her şeyi yapabilmek istiyorum. Ah, istiyorum ki..." Cümlesini tamamlamadı.

"Büyüdüğünüzde dünyadan ve diğer şeylerden payınıza düşenler artmayacak, bilakis daha da azalacak," diye uyardı Valdevenen. "Ancak şu anda her şey sizin henüz ve siz de her şeye aitsiniz. Belli ki bu yüzden çirkin bulduğunuz hiçbir şey yok şimdi ve sizi hayal kırıklığına uğratmamak için her şey en güzel yüzünü gösteriyor. Sonraları bu böyle kalmayacak."

"Niçin böyle kalmasın ki? Ah, biliyorum, çünkü sonra her şey çok daha güzel olacak!" diyen kız heyecanla gülümsedi.

Valdevenen dalgınlıkla onun ışıldayan, kaygısız yüzüne baktı.

"Tabii, tabii, sizi zorla buna inandıracaklar. Günün birinde bir erkek gelecek ve bütün dünyayı karşısına alarak size şunu diyecek: 'Gel! Seni dar ve karanlık bir hücreye atacağım, bütün bunların hiçbirini görmeyeceksin artık. Görmüş olduğun her şeyi unutmalısın ve sadece benimle, yani sadık muhafızınla yetinmelisin.' Bu hoşunuza gider miydi?"

Lyubov gülerek başını kaldırıp ona baktı. Ne saçma konuşuyordu böyle! Olumsuzlayarak başını salladı.

Ne var ki Valdevenen kederle devam etti:

"Hayır, en güzelinin bu olduğuna sizi inandırmalarına izin vereceksiniz. Evet, aynı şu anda güldüğünüz gibi inançla yapacaksınız bunu da. Kendinizi savunmayacaksınız bile, aksine körleşmiş, sağırlaşmış ve felçleşmiş gibi, derin bir uykuya dalmış gibi, her şeye izin vereceksiniz. İnsanın onlarca yıl boyunca dünyanın güzelliğini tümüyle unuttuğu ve içinden bir daha ancak gücü tükenmiş, saçları ağarmış halde –yeniden sevinç duyabilmek, yeniden başlayabilmek için çok geç olduğunda– çıkabildiği o daracık çukura atacaksınız kendinizi. Ya, işte böyle."

"Herkes için mi geçerli bu?" diye sordu kız.

"Öncelikle bütün kadınlar için. Değiştirilebilir bir şey değil bu. Bu, bu, –bu canavarla– insan bir kez karşılaştı mı, her şey kaybedilmiş demektir."

Ses tonunda öylesine inançlı ve inandırıcı bir şeyler vardı ki, kulak vermek Lyubov'da tekinsiz bir duygu uyandırdı neredeyse. İster istemez yakında birileri var mı diye etrafına bakındı.

"Peki, ne yapmak gerekir?" diye sordu sonra istemsizce.

"Onu öldürmek gerekir!" dedi Valdevenen istifini bozmadan.

Kız kendini tutamayıp güldü, ama Valdevenen'in canavarı öldürmek istemesi hoşuna gitmişti. İnanılmaz şeylerden söz ediyordu. Aslında bu konuda daha çok şey öğrenmek ilginç olabilirdi!

İlerideki masada oturan grup yüksek sesle konuşuyor, şamata yapıyordu. Gidip yatmak kimsenin aklından geçmiyordu. Gemi buradan sabahın ikisinde ayrılacaktı.

Geminin hareketsiz durması bir sabırsızlık duygusu veriyordu aslında. İnsan alıştığı hareketi, ileriye doğru kayışı, dalgalanışı arıyordu. Bu hareketsizliği kendiniz hareket ederek telafi etmek gerektiğini sanıyordunuz. Bir eylem, bir hareket olmalıydı!

Yeter ki tekrar yola çıkalım, diye düşündü Lyubov; evet, ilerlesek, nereye olursa olsun, aslolan kesinlikle bu.

III.

Hâlâ Volga'da mıydı? Yeryüzünde uzaklara, çok uzaklara gitmemiş miydi, dışarıdaki o yeni ve engin özgürlüğün içinde değil miydi? Şimdi eski masal kitabı kucağında, çeşmelerden bugün için güneşli yağmurlar ısmarlanmışçasına parlak mermer basamakların üzerine akan suyun sesini dinleyerek imparatorluk bahçelerindeki su kanallarının yanında, saraydan pek de uzak olmayan bir yerde oturmuyor muydu? Upuzun ağaçlıklı yollara sonbahar inmemiş gibiydi buralarda – her şeyi geçmişe ve unutulmuşluğa doğru iten sonbahar. Bir zamanlar hepsine inandığı o eski masallarla orada oturması yıllar, uzun yıllar öncesinde değil miydi?

Özellikle de en sevdiği, kitabın ön tarafında resmedilmiş olan masalla: Büyülenmiş prenses kuyunun başında uyuyor, yanında da büyünün bozulması için onu kuyuya atmadan önce üç gece tereddüt içinde başında bekleyen şövalye duruyor. İlk gece derinliğini ölçmek için bir çakıltaşı atıyor kuyuya, ikinci gece prensesi kucağına aldığında kızın yüzüne ay ışığı düşüyor ve tatlılığı karşısında cesareti kırılıyor. Üçüncü geceden sonra, sabah kızıllığı kuyunun üzerine vurduğunda, prenses şövalyenin gözlerinin önünde eriyip yitiyor ve kederli, yeşil bir kurbağa kuyunun kenarından kaçıp gidiyor.

Hayır, bu okuduğu bir masal değil; bu, bugün, bugün bir hakikat. Yaz günü kuyunun başında, çimenlerde uzanan da kendisi; üzerinde kırmalı, uzun bir giysi, başında yüzünün yarısını gizleyen bir peçe, sadece gözleri görünüyor. Ayaklarında altın sırmalı, küçük muhteşem pabuçlar.

Bir yerlerden suyun ışıltısı yansıyor. Göremiyor, ama yine de algılıyor; kuyunun derinliklerindeki su ışıldıyor.

Erkek, masaldaki gibi eski bir Alman şatosunun ıhlamurlarla çevrili avlusunda değil; duvarları süslemeli egzotik bir avlu burası ve uzakta, duvarların ötesinde yükselen zarif minareler görülüyor.

Gözleri kapalı olduğu halde her şeyi görüyor, fakat ne kadar kulak kabartırsa kabartsın hiçbir şey duymuyor. Çevresinde, kuyunun ve duvarın ötesinde, hatta uzaktaki minareli kentte bile, görülmedik bir ölüm sessizliği hâkim.

Ta ki sessizliğin içinde birden ayak sesleri duyulana değin, – bir aşağı bir yukarı – bir aşağı bir yukarı; avlunun taş karolu zemininde yankılanıyor.

Kalp atışları hızlanıyor: Bu o! Bu onun şövalyesi! Acaba üzerimdeki giysiler düzgün mü, diye düşünüp tedirgin oluyor, fakat kıpırdamaya cesaret edemiyor. Başında, olması gerektiği gibi bir taç vardır mutlaka. Ancak başının arka tarafında iki kısa saç örgüsü basınç yapıyor, hatta belki de iki küçük değirmen kanadı gibi iki yana açılmış duruyorlar, ama aynı zamanda giysisinin eteğine kadar uzanan ışıltılı saçlar bedenini sarmalıyor.

O bu kaygıların içindeyken ayak sesleri yaklaşıyor, çok yakınına geliyor ve duruyor. Şövalye şimdi kuyunun kenarında oturuyor, ellerini taş kenarlığa yaslamış kuyunun içine bakıyor ürpertiyle.

Yapması gereken şeyi düşününce en küçük sesi bile yutarak onu sarmalayan gecenin içinde dehşetten solu-

ğu kesiliyor. Ayak sesleriyle bozulana dek her şeyi tutsak almış olan ölüm sessizliği bir hayal gibi ortalığı kaplıyor yine.

Şövalye eğiliyor, otların arasından yuvarlak bir çakıltaşı alıyor ve kuyunun içine bırakıyor. Suyun şıpırtısı duyuluyor –aşağıdan, çok derinden bir kez daha şıpırtı geliyor– ve sonra, ancak çok sonra taşın kuyunun zeminine vardığı işitiliyor.

Ne var ki o zayıf, o hafif şıpırtı sesi, etraftaki kıpırtısız ölüm sessizliğinin içinde bir ürperti gibi yayılıyor. Dehşete kapılan şövalye ayağa fırlıyor ve hızla kuyudan uzaklaşıyor, taş zeminin üzerinde yine gecenin içinde titreşip yankılanan ayak sesleri duyuluyor – bir aşağı bir yukarı, bir aşağı bir yukarı.

Uyuyan kız kendini rahatlamış ve üstün hissederek orada uzanıyor. Çünkü kuyuya düşmeyeceğini masaldan biliyor, ama zavallı şövalye bunu henüz bilmiyor. Kız, güzelliğiyle baştan çıkan şövalyenin masalın sonunda kendisi için deli divane olacağını düşünüp seviniyor. Ama ne yazık ki ancak ertesi gün olacak bu. Sadece sabah sisiyle birlikte dağılıp gitmek kötü ve özellikle de o küçük, iğrenç kurbağacık. Şövalye sonunda gerçekten de kurbağanın *o* olduğuna inanabilir.

Duvarın gerisinde, uzaklarda birisinin söylediği şarkı duyuluyor. "Kader, güzel kader, tatlı kader!"

O sırada ayak sesleri bir kez daha kesiliyor. Kız kendisini kucaklayan kolları hissediyor –kaldırılıp bırakılıyor – yüzüne derinlerden gelen nemli, soğuk bir küf kokusu çarpıyor. "Bu bir hata," diye düşünüyor hemencecik, "bu yarın olacaktı, bir geceyi atladı!" Ve güzelliğinin şövalyeyi baştan çıkarmasını sabırsızlıkla bekliyor.

Yoksa ay ışığı yeterince parlak değil mi ya da kabahat değirmen kanadı gibi duran örgülerinde mi? Şövalyeyi baştan çıkaramıyor. Giderek daha derinlere düşüyor.

O zaman kız dehşete kapılıyor. Eğer masaldaki sırayı izlemezse her şey bambaşka olabilir; o zaman kuyunun dibinde de şövalyesi ve kurtarıcısıyla mutlu bir çift olarak neşe ve ihtişam içinde yaşayacakları elmas damlı altın bir saray olmayabilir; o zaman suya, hem de buz gibi soğuk suya düşüp boğulur sonunda.

Büyük bir dehşet içinde ipek giysisinin eteklerinin ıslanmaya başladığını hissediyor, giderek ağırlaşıyor ve aniden tüm ruhuyla gerçeği hissediyor: Bir masaldan çıkma değil bunlar; bir kehanetten, kötü bir kehanetten çıkma...

Uzaklarda birisi şarkı söylüyor: "Kader kötü, kader uğursuz..."

Kendini karanlık, dar bir deliğe atmalarına savunmasızca izin vereceğini kim söylemişti –daracık bir yere, bir hapishaneye–, bunu kim öngörmüştü?

İnliyor, kekeliyor, üzerindeki kötü büyüyü atmaya, konuşmaya çalışıyor – göremediği erkekle konuşmaya çalışıyor. Çünkü gözü kapalı gördüğü her şeyin içinde bir onu göremiyor, yalnızca onu göremiyor.

Gözleri korkuyla kocaman açılıyor.

Çok karanlık, hiçbir şey göremeyeceği kadar karanlık. Fakat kuyunun dibinde değil artık. Yumuşak bir yerde, güvende yatıyor, bol bir paltonun kıvrımları arasında.

"Ah!" diyor usulca. "Rüya gördüm herhalde..."

"Evet, rüyaydı çocuğum," diyor Valdevenen.

"...Hem kuyunun dibinde de elmas damlı saray yok, değil mi?" Korkusu dağılıp gidince neredeyse bir düş kırıklığı yaşıyor kız.

"Ben o saraydan daha muhteşem bir yer biliyorum," diyor Valdevenen.

Kız doğruluyor.

"Sen mi? Nerede olduğunu bana da söyleyebilir misin?"

Ve tekrar sesi duyuluyor erkeğin, uzaklardan gelir gibi, hiç kıpırdamadan konuşuyor:

"Sözcüklerle anlatılabilecek bir şey değil bu. Ama düşün, şimdiye kadar düşlemiş olduğun en muazzam, en muhteşem şeyi düşün – şimdiye kadar sadece düşlerinde belli belirsiz özlemiş olduğun şeyleri düşün – işte hepsi orada. Anlatılabilecek bir şey değil, buna sadece masallarda cesaret edilir, çünkü insan yine de inanmadığını bilir. Derin bir karanlıktır bu. Ve her şey içindedir."

Kızın bedeninde bir ürperti dolaşıyor. Erkeğin sesinde, dillendirilmemiş sözcüklerin tınısını, söylediği her şeyin söylemediği şeylerle ağırlaştığını, zenginleştiğini işitiyor ve tümüyle örtük, tümüyle gizli biçimde, sanki eli kolu bağlı olarak kendini gösteren, bu yüzden de ancak ima edilebilen, ama sözü edilmeyen bu gerçekliğe basitçe değinilmesiyle bile dokusuna binlerce, on binlerce masalın sinmiş olduğunu hissediyor.

"Ve oraya varmak için kuyudan geçmeye gerek yok, değil mi?" diye ürkekçe soruyor. "Yani bir kuyu gerekli değil."

"Kuyu senin içinde. Bir başkasının sana yapacağı her şeye sen kendi içinde hazır olmalısın – onu uzaklaştırıp kendin içine dalmalısın ve ne yaptığını sormamalısın. Batmalısın, ancak o zaman yeniden doğarsın."

Kız titreyerek geniş paltoya sarınıyor, kumaşa sımsıkı tutunuyor.

"Sen bana yapacak mısın bunu?" diye nefesi tıkanarak soruyor ve şöyle dediğini işitiyor:

"Kollarını boynuma dola, bırak seni nereye götürürsem götüreyim."

"...Korkuyorum!" diye bağırıyor kız avazı çıktığı kadar.

Erkek ona doğru eğiliyor.

"...Kollarını boynuma dola..."

"Hayır, hayır, büyünün etkisinde kalmayı yeğlerim!" diye düşünüyor korkuyla. Fakat o daha bunu düşünürken kolları istemsizce kalkıyor. İyice yukarılara doğru kalkıyor kolları – ve sadece Valdevenen'in boynuna kadar mı yoksa daha, daha da yükseğe mi anlayamıyor – ölçüsüz yükseklikelere, gökyüzüne kadar, bir anda sessizce ve kocaman tepesinde ışıldadıklarını gördüğü yıldızlara kadar. Acı kadar güçlü büyük bir sevinçle doluyor içi.

***

Derinden iç geçirerek uyandı Lyubov.

İçeriye yağmurlu sabahın puslu ışığı vuruyordu. Jaluziyle kamara camının arasında açık kalan ince bir aralıktan birbiri ardına düşen damlalar kızın divandan aşağı sarkmış çıplak koluna sıçrıyordu.

Ve ayak seslerini algıladı tekrar; dışarıda, güvertede, bir aşağı bir yukarı, bir aşağı bir yukarı giden ayak seslerini...

Elbette herkes çoktan kalkmıştı! Gün epey ilerlemiş olmalıydı. Geçen geceyi neredeyse tümüyle Kazan'da geçirmişlerdi. Şimdi neredeydiler acaba? Dışarıdaki manzaralar yine muhteşem olmalıydı.

Giyinirken pencereden dışarı baktı. Fakat yağmur bir perde gibi görüntüyü kesiyordu, algıladığı sadece sınırsız bir su kütlesiydi. Uzaklarda bir yerlerde yükselen bir şeyler –bulutlar ya da dağlar– vardı.

Gece gördüğü düşler hâlâ zihninde hayalet gibi dolaşırken bu berrak gündüz gerçekliği karşısında hayal kırıklığına uğradı. "Şimdi burada, nehrin bir deniz gibi genişlediği bu noktada, gemide yangın çıksa çaresizce yanıp kül olurduk herhalde!" diye düşününce içinde bir kıpırtı uyandı. Fakat bunu düşünmenin bile macera bek-

lentisini karşılamayacağını hissetti ve düş gücü iştahla çalışmaya devam etti.

Şemsiyesinin altında esneyerek güvertede dolaştı. Yağmur şaşılası bir biçimde gemiyi, çevresiyle alıp vereceği olmayan bir ev gibi kendi içinde yalıtmıştı. Birkaç yabani güvercin mavimsi ışıltılar saçarak teklifsizce güverteye kadar kanat çırptılar. Üçüncü mevkide önlerine yem atıldığında bir avluya inen evcil güvercinler gibi hoşnutlukla gurlayarak kaygısızca yemlendiler, kanat çırparak su sıçrattılar, yerdeki kırıntıları tek tek topladılar.

Yükseklerde, yağmurun griliği içinde yakınır gibi vahşi çığlıklar atan martılar süzülüyordu. Aşağıdan bakıldığında açık kanatları arasındaki bedenlerinin itici bir görünümü vardı; biberona benziyorlardı, koyu renk gagaları da ucundaki kauçuk emziklere. Ve durmaksızın bir uyarı sinyalini andıran tiz çığlıklar atıyorlardı.

Lyubov, her şeyin içine işleyen yağmurdan kaçıp küçük salona sığındığında orada hararetle bir şeyler yazmakta olan Alyoşka Muraviyev'i buldu. Kız içeri girince delikanlı şevkle ayağa fırladı. Sevinçten ışıldayarak annesinin migren ağrılarıyla kamarasında yattığını söyledi. Masasının üstünde kartpostallar yığılıydı, ayrıca annesi için yazması gereken mektuplar da vardı. Bu Lyubov'un çok ilgisini çekti. Kartpostal göndermeyi kendisi henüz düşünmemişti. Bütün okul arkadaşlarına birer tane gönderebilirdi.

"Düşünsenize," diye keyifsizce sözlerine devam etti Alyoşka, "eğer annem kendini daha iyi hissetmezse yarın Simbirsk'te gemiden ineceğiz ve ancak ertesi gün yola devam edebileceğiz. Annem için çok üzülüyorum."

"Ama niçin?" dedi Lyubov biraz zorlama bir duygudaşlıkla, çünkü aklı hâlâ toplu olarak göndereceği kartpostallardaydı. "Simbirsk'te de en az bunun kadar iyi başka bir gemi bulacağı kesin. Kaptan, *Kafkas ve Mer-*

kür şirketinin bütün gemilerinin iyi olduğunu söylüyor. Bir bildiği vardır herhalde."

Alyoşka, mutsuzluğunun asıl sebebini anlamamış görünen kıza şaşkınlıkla ve sitemle baktı.

"Belki de tekrar görüşebiliriz, ne dersiniz?" diye sordu çekinerek. "Hiç olmazsa daha sonra, Petersburg'da. Herhalde Petersburg'da kalıyorsunuz, değil mi?"

"Evet –eğer– bu yolculuğun sonu gelirse elbette, o zaman kesinlikle! Mecburum zaten!" diye yanıtlayan Lyubov bu arada delikanlıya biraz içerlemeyle bakarak onu hayal kırıklığına uğrattı. Şu yolculuğu kapsayan zavallı birkaç haftanın kısalığının bilincine varmak kızı sarsmıştı. Haşince sözlerine devam etti:

"Erkek olmak isterdim! Kız olmaktan çok daha iyi, o zaman insan bir yere çakılıp kalmıyor, canının istediğini yapıyor; o kadar çok şey yapabiliyor ki. Her neyse siz benden çok daha fazla şey yaşamışsınızdır. – Bu manzaralı kartpostallardan burada bulabilir miyim?"

"Ama elbette – hepsini! Benimkileri alın, lütfen, rica ediyorum!" diye sevinçle ısrar etti Alyoşka, kızın bir erkek olarak daha renkli yaşadığını kabul etmesi karşısında heyecandan kızarmıştı. "Evet, bir bakımdan haklısınız, istediğimizi yapabiliyoruz; anneme de hep bunu söylerim. Ama onun bu konudaki görüşleri tuhaf, gerçekten tuhaf; ah keşke bu konuda o da sizin gibi makul ve incelikli düşünebilseydi!"

Lyubov bu arada masanın başına oturmuş kartpostalların üzerindeki resimleri incelemekteydi. Yolculuk boyunca gördüklerine benzer manzaralar vardı, ayrıca yenileri de vardı, değişik ve muhteşem manzaralar, kimileri renkli yapılmıştı, kimileri siyah beyaz basılmıştı; demek ileride bu manzaraları da görecekti daha. Ah, bir varabilseydi oralara! Kartlarda muhteşem giysiler içindeki insanlar da resmedilmişti, altlarında şöyle açıklama-

lar vardı: Çuvaş, Kırgız, Başkırt, Çirmiş ve benzerleri. Bunları daha önce hiç görmemişti, ama okullu kızların bu ayrıntıları bilmeleri de gerekmiyordu zaten. Sonunda yanında devesiyle bir deve çobanı bile gördü; bu karttan mutlaka göndermeliydi.

Bu arada Alyoşka oflayıp poflayarak mektup yazma işine döndü, annesi çağırdığında bitirmiş olmak istiyordu. Yazarken arada bir, kartpostalların arka yüzünü yazıyla dolduran Lyubov'a tutkulu bir ilgiyle bakıyor ve o zaman yazım hataları yapıp yazdığını silmek zorunda kalıyordu.

Lyubov durmadan yazdı da yazdı, gayretten kulakları kızardı, biraz da gördüklerinden ve bildiklerinden fazlasını yazdığı için. Çok iddialı ifadeler seçiyordu ve tuhaftır ki, yalan söylediğini –aslında kendi hayal ettiklerinden bir şeyler kattığını– en az hissettirenler de en iddialı olanlardı. Bütün buraları gezmiş miydi, yoksa bir ara düşlemiş miydi sadece?

Ne var ki son birkaç günde olup bitenleri öylece aktarmak kesinlikle yeterli olamazdı, bütün önemli ve esaslı kısımlar eksik kalırdı; esas olanın ne olduğunu aslında kendi de tam bilmiyordu, fakat kesin olan şuydu ki bu kısa süre içinde haritada görülebileceklerden daha uzaklara gitmiş, daha değişik diyarlar görmüştü.

Lyubov, hararetle yazdığı kartları bitirip de başını kaldırdığında resimlerin etrafındaki tüm boşlukları en küçük parçasına kadar doldurmuş olduğunu gördü; hatta boş yerlere sığmayan ünlem işaretleri, vaatler, öpücükler mavi göklerde süzülüyor, bulutlar bile sözcüklerle ağırlaşmış olarak seyirlerine devam ediyorlardı.

Lyubov büyük bir hoşnutlukla kartpostallarını toplayıp çıktı, dışarıda yağmur hafiflemeye başlamış, kıyı çizgisi belirginleşmişti, sağ tarafta sarp kayalık bir sahil yükseliyordu; sol taraf ise steplerin tekdüze sonsuzluğuy-

la çok, çok uzaklara doğru dümdüz bir alan olarak yayılıyordu.

Lyubov kartpostallarını göğsüne bastırıp öylece durup kaldı, kendi kendine kurduğu bütün hayaller tek bir bakışla soldu, silikleşti. Bu muazzam enginliğin karşısında gemi, üzerindeki her şeyle birlikte kendi içine büzülüp bir kaçış noktasında toplanmıştı; kız bu koca âlemin içinde yutulduğunu, kaybolup gittiğini hissetti. Gözleri parlıyor, yüreği sevinç ve beklentiyle pır pır ediyordu.

"Ve bütün bunların hepsi daha başlangıç!" diye düşündü. "Daha yeni başlıyor... yeni başlıyor!" Bundan sonra olacaklar karşısında bir huşuya kapıldı neredeyse.

Gemide gün alışılmadık bir sessizlik ve hareketsizlik içinde geçti. Yolcuların çoğu uzun uyuyor, günü bile uykuyla geçiriyordu. Dışarıya çıkma cesareti gösterenleri ise güvertedeki yağmur ve her şeyin içine işleyen nem gerisingeriye kamaralarına veya kapalı ortak mekânlara kaçırdı. Valdevenen pek ortalıkta görünmedi, yemeğini de Kaptan'ın dairesinde yemedi; bu kasvetli günün sessizliğinden kendi çalışmaları için faydalanmak istedi.

Ancak akşama doğru biraz hareket etmiş olmak için güverteye çıktı. Kamaraların etrafında dolaşarak geminin bir ucundan diğerine gidip gelmeye başladı.

En sevdiği yere oturup parmaklıklara yaslanmış olan Lyubov'un bulutlu ve karanlık gökyüzünü kaygılı bakışlarla izlediğini gördü.

Yanından geçerken önünde durdu.

"Bırakın yağsın," dedi avuturcasına, "bugün kaçırılacak pek bir şey yok zaten, görülecek yerler yarın daha çok. Volga'nın ünlü kısımlarına yarın akşamdan itibaren yaklaşacağız. Ama size bir türlü yetmiyor gördükleriniz değil mi, sizi küçük gözü doymaz! Oysa dün geceden sonra bugün dinlenmeye hakkınız vardı."

"Biraz uykum var aslında," diye itiraf etti kız. "Bütün öğle sonrası boyunca Matuşka'yla birlikte mutfak bölümündeydim – eğlenceli oldu! Sonra üçüncü mevkiden birkaç çocukla oyunlar oynadık. Ya siz?"

Valdevenen kızın yanına gidip parmaklıklara yaslandı.

"Ben oyun oynamadım. Çalıştım."

"Bütün gün hiç ortalıkta görünmediniz."

"Öyle. Hep kamaramdaydım. Tamamlayamadığım bir iş vardı," dedi elini alnından geçirerek, "ama hiç de eğlenceli bir şey değildi."

"Böyle bir gemi yolculuğunda bile çalışmanız mı gerekiyor?"

"*Gerekmek* mi? Bu her zaman kişinin tercihine bağlı değildir. Bir kez ortaya bir sorun çıkmışsa zihin pek soru sormadan kendiliğinden çalışmaya devam eder. Ayrıca bazen de insanın başka aptalca düşünceleri bu yolla kafasından çıkarması, atması gerekebilir."

Bakışlarını kıza çevirdi.

Paltosunun geniş kol ağzı aşağı doğru sarkmış Lyubov'un korkuluğun üstünde duran eline değiyordu. Ortalık o kadar karanlıktı ki kız aşağıdan Valdevenen'in yüzüne baktığında hatlarını seçemiyordu. Sonunda bugün gerçekten de gece olacaktı neredeyse.

Erkeğin sadece saçını, sakalını algıladı ve bakışlarını hissetti.

"Bu da ne demek ola ki?!" diye düşündü ve gece gördüğü kuyu rüyası zihninde yeniden canlandı.

Kız sesini çıkarmadığından ve önlerinden sürekli güvertede dolaşan yolcular geçip gittiğinden Valdevenen de yürüyüşüne devam etti.

Lyubov onun ayak seslerini dinledi. Diğer yolcuların ayak sesleri arasından onunkileri seçebiliyordu, sakin ve sağlam atılan adımların sesi.

"Rüyamdaki avlunun taş zeminindeki ayak sesleri gibi!" diye düşündü tekrar. Tabii, elbette: Bu sabah erkenden güvertede duydukları onun ayak sesleriydi, başkası olamazdı. Ve demek ki böylelikle tüm görüntüsüyle rüyasına girmişti...

Gidip uyumalıydı, yoksa tekrar gözleri açık düş görmeye başlayacaktı. Bu ayak sesleri uykusunu getiriyordu bir şekilde. Şimdi artık çok uzaktaydılar, iyice hafifliler – sonra tekrar geri döndüler – daha, daha yakına – sakin ve sağlam; Valdevenen ağır ağır yanından geçti.

Alacakaranlık yoğunlaştı, koyulaşarak geminin ve suyun üzerine çöktü. Delice bir hızla yaklaşan bir buharlı geminin pruvada iki kor gibi parlayan ışığını gördüler sadece. İyice yakınlarından geçip giderken yüksek perdeden sevinçli bir homurtu çıkarttı, *Çar Saltan* da hemen aynı şekilde karşılık verdi.

Sonra bir anda ve görünüşe bakılırsa her yönden gelen koca koca gemi siluetleri beliriverdi. Tiz haykırışları andıran selamlaşmalar birbirini izlerken kor gözler gecenin içinde parıldıyor ve nehir devasa deniz canavarları içinde dolaşıyormuş gibi hışırdıyordu.

Bazı gemiler tek bir simgesel "Vuhu!" nidasıyla selamlaşmayı kısa keserken diğerleri sevinç taşkınlıkları içinde bir türlü sonu gelmeyen "Vuhuhuhuuhuu!"larına doyamıyorlardı.

"Karşılıklı nezaket gösterisi!" dedi Valdevenen gülerek. Ortalığa hâkim olan cehennem gürültüsünün içinde kız fark etmeden tekrar Lyubov'un yanına gelmiş olmalıydı.

Kız öyle bir şiddetle irkildi ki Valdevenen şaşırak ona doğru eğildi.

"Sizi korkutmadım değil mi?"

Lyubov hızla başını salladı, ama ne diyeceğini bilemedi; henüz konuşamayacak kadar çok korkmuştu. Etra-

fında bütün bu olup bitenler öylesine hortlaklı masalları andırıyordu ki. Kız o sırada ara güvertedeki gemi ışıklarından birinin aşağıda, sudaki bir noktayı aydınlatarak küçük, aydınlık bir daire çizdiği karanlık nehre bakmaktaydı: Buradaki pırıltı da bir kuyunun dibindeki gibi tuhaf ve karanlıktı. Az önce bir an için Valdevenen'in kendisini suya atacağını sanmıştı.

"Buharlı gemilerin korkunç çığlıkları sizi gerginleştirdi," dedi adam, "artık gidip uyuyun. Zamanıdır."

"Siz de gidiyor musunuz?"

"Hayır. Henüz değil. Ama kamaraların önünden geçerken ayak seslerimle sizi uykunuzda rahatsız etmemek için artık dolaşmayacağım," dedi dün akşamki yumuşacık ses tonuyla.

Akşamki sözleri aklına geldiğinde Lyubov'un yüzünden bir gülümseme geçti. "Ne saçma, hayır, saçmalayan benim!" diye düşündü. "Aynı zamanda beni korumak isteyen, canavardan kurtaracak olan da oydu."

"Aksine dolaşmaya devam edebilirsiniz," diyerek büyük bir güvenle erkeğin yüzüne baktı, "ayak seslerinizi duymaktan hoşlanıyorum, hem pek çok şey düşündürüyor bana."

"Öyle mi? Neler peki?"

"Pek çok şey..." Kız duraksayıp sonra aniden devam etti: "Birinin penceremin önünde yürüyüp bana göz kulak olduğunu mesela..."

"Ah, sevgili çocuğum!"

Sesi oldukça tutuk çıkmıştı, Valdevenen güverte korkuluğuna iyice yaslanarak dışarı doğru eğildi. Biraz sustuktan sonra şunları söyledi: "Bu gece ve sonra bir gece daha... uzun sayılmaz, öyle değil mi? Ve sonrasında nasıl olduğunuzu bile bilemeyeceğim."

"İnecek misiniz yoksa?" O ana kadar bu olasılığı bir an bile düşünmemişti Lyubov.

"Evet. Samara'da."

Bir süre ikisi de suskun kaldı. Etraf yine sessizleşmiş ve karanlık çökmüştü. İri, seyrek damlalarla yağmur yeniden başladı.

"İçeriye girmelisiniz," diyerek sesizliği bozdu Valdevenen, "şimdi dışarıda kalmanın size bir yararı yok."

Zihni hâlâ onun ineceği ve yolculuğun onsuz devam edeceği düşüncesiyle meşgul olan Lyubov, "Ama ben burada, sizin yanınızda kalmayı yeğliyorum," dedi teklifsizce.

"Eğer size göz kulak olacaksam buna izin veremem," diye gülümseyerek karşılık verdi Valdevenen ve kız ayağa kalktı.

"İyi geceler!" diyerek elini uzattı.

Kızın elini iki eliyle birden tutan Valdevenen'in elleri sert ve sıcaktı. Bu eller insanı kesinlikle sıkı tutar ve iyi korur, diye düşündü Lyubov.

"İyi geceler ve teşekkürler!" dedi Valdevenen.

"İyi ama, ne için?" diye sordu kız hayretle.

Valdevenen kızın elini, "Bu kadar tatlı bir çocuk olduğunuz için," diye yanıtladıktan sonra bıraktı ancak.

Lyubov dinlenmeye çekilirken biraz kederliydi. Nedenini kendisi de tam olarak bilmiyordu. Samara'dan sonra Valdevenen'in yokluğunu hissedeceği için miydi acaba? Hayır, herhalde bu yüzden değildi. Ya da artık dışarıdayken onun yanında oturamayacağı için miydi? Herhalde bu da değildi. Ne var ki geniş divanının üzerine uzandığında erkeğin elini tuttuğu andaki duyguyu tüm bedeninde yeniden hissetti. Henüz küçük bir çocukken ve annesi daha hayattayken böyle ellerini tutarak yatağının kenarında otururdu. Öyle tatlı uykusunu getirirdi ki bu o zamanlar!

Nihayet, boş yere uykuyu ararken, kederinin nedeni annesinin ölümüymüş gibi geldi ona.

Ve uykuya daldı, gece boyunca tek bir rüya görmeden, bir kez bile uyanmadan, yalnızca uyku eksiklerini iştahla tamamlayan sağlıklı gençlerde görüldüğü gibi derin ve enfes bir uyku çekti.

Sabah halatların gıcırtısı ve bir limana yanaşmakta olan geminin gürültüsüyle uyandı.

İlk düşündüğü şey, "Bugün özel bir gün, bugün beni olağandışı şeyler bekliyor," oldu ve bunun etkisiyle uykusu anında tümüyle açıldı.

Doğruydu, Volga'nın en güzel kısımları bundan sonra başlıyordu. Fakat şu anda yanaştıkları yer neresiydi? Aklından belli belirsiz "Samara!" geçti. Hayır, bu saçmaydı, Samara'ya daha çok vardı.

Dışarıya çıktığında Alyoşka Muraviyev'le karşılaştı, çoktan hazır edilmiş bavullarının yanına gidiyordu ve aynı sırada kamaradan çıkan annesinin varlığından dolayı fazlasıyla sıkıntılı görünüyordu. Sitemle Lyubov'a baktı.

"Sizi o kadar aradım ki... hem de her yerde! Kesinlikle geleceğinizi ve birlikte biraz daha zaman geçireceğimizi düşünmüştüm. Gelmediğinize göre çok önemli bir mâniniz vardı herhalde?"

"Evet, uyuyordum," diye yanıtladı kız şaşkınlıkla. "Nereye geldik ki?"

"Simbirsk!" dedi delikanlı derin bir kırgınlıkla. "Simbirsk'teyiz!" Bu her şeyi açıklıyordu sanki.

Birden hatırlayan Lyubov, "Ah, burada inecektiniz!" dedi üzülerek, fakat incinmiş delikanlıyla vedalaşmak üzere elini uzatırken aynı anda aklından geçen başka bir şeyle dalgınlaştı.

Bir anda kavramıştı: Bugünü özel kılan, Volga'nın en güzel kısımlarına varmış olmaları değildi; Samara'dan önceki son gündü bugün.

Muraviyev'lerle vedalaşmak için Matuşka ve Kaptan da yanlarına geldi. Güverte merdiveninin başına kadar onlara eşlik ettiler. Anneyle oğul *Çar Saltan*'dan ayrılır ayrılmaz, Lyubov dalgın ve ciddi bir yüzle köprü merdiveninden yukarı baktı. Tekrar güverteye çıktığında Valdevenen'le karşılaştı.

"Demek gürbüz delikanlı bizi terk ediyor... Siz de pek neşeli görünmüyorsunuz bugün," dedi Valdevenen kızı selamlarken.

"Ben mi? Ah, zaman sanki uçup gidiyormuş gibi; geminin biraz durmasını, biraz daha ağır yol almasını isterdim."

"Simbirsk yüzünden mi?" diye imalı bir soru sordu adam.

"Samara yüzünden."

Güvertede yan yana duruyorlardı. Köprü kaldırılmıştı artık, kalkış sinyali üçüncü kez çaldı. Yeşil bir örtüyle kaplı dağ, tepelerde kurulmuş olan şehri gözlerden saklayarak hemen gözlerinin önünde duvar gibi dimdik yükseldi.

Sonra bu yeşil duvar, önlerinde bir kulis gibi ağır ağır kaymaya başladı ve muazzam su kütlesi ormanlık dağ sıralarının arasında rahatça yayılıp genişledi. Ve en yakın kıyıda, üzerlerine vuran sabah güneşinin neşesi altında narin oyuncaklara benzeyen ahşaptan yapılma, çatıları oymalı birkaç çiftlik evi belirdi.

"Oo, ne kadar muhteşem, ah ne mutlu orada yaşayanlara!" diye elinde olmadan sevinçle bağırdı Lyubov.

Valdevenen pek de iyimser bir heyecan yansıtmayan bir ses tonuyla yanıtladı:

"Elbette, yeter ki hayat orada sizin çocuksu gözlerinize göründüğü gibi bir kır romantizmi içinde yaşansın. 'Evet, evet, tam bir kır romantizmi!' mi demeliyim şimdi? Oysa ben bu evlerin her birinde yokluğun, mücadelenin ve acının burada yaşayanların değişmez konukları

olduğunu gayet iyi biliyorum... Fakat belki de henüz çok erken ve sizin bütün bunları bilmenize gerek yok. Hele benden öğrenmenize hiç gerek yok. Başkalarından öğrenirsiniz, hem umarım daha geç –çok daha geç–, olabildiğince geç öğrenirsiniz."

Lyubov hayretle Valdevenen'in yüzüne baktı. Sesinin tınısında heyecan vardı, ama yüzü sakindi.

İnsanların arasında yan yana geminin ön kısmına doğru yürüdüler, yüzlerine vuran sabah rüzgârı neredeyse sözcükleri ağızlarından çekip alacak kadar güçlü ve geniş bir alanı tarayarak esiyordu.

Lyubov taşkın bir neşeyle şöyle konuştu:

"O kadar da kötü olamaz. Hem ben başkalarından öğrenmektense sizden öğrenmek istiyorum. Niçin başkalarından öğreneyim ki?"

Kız köşedeki banka oturmuş, sırtını rüzgâra verip sorularla dolu aydınlık yüzünü erkeğe doğru çevirmişti, şakaklarındaki saçlar rüzgârla öne doğru uçuşuyordu. Valdevenen ona baktı.

"Artık küçük bir çocuk değilim ama, öyle değil mi? Yoksa çocuk muyum daha?" diye somurtarak devam etti, ama asık yüzlü görünmek elinden gelmiyordu, öylesine neşeliydi ki. Rüzgâr, güneşin pırıltısı ya da başka bir şeyler kızı esritmişti adeta.

Valdevenen alnını kırıştırmış ona bakıyordu.

"Siz çocuksunuz, siz daha küçüksünüz – ve ben şu anda *olduğunuz gibi* kalmanız için yardım etmek istiyorum ve ayrıca – ayrıca başka şeyler de istiyorum," diye cevap verdi. "Bu yüzden benden sizinle bir yetişkinle, olgun biriyle konuşur gibi konuşmamı istememelisiniz; aksine bana şöyle demelisiniz: Kendi yoluna git ve beni çocuk uykularımdan uyandırma. Beni sarsma, bırak rüya görmeye ve uyuklamaya devam edeyim."

Ne var ki Valdevenen böyle savunmada konuşurken bakışları kızın üzerindeydi ve artık bir çocuğunki gibi

görünmeyen bedenindeki hayat dolu tazeliği neredeyse sınavdan geçirircesine incelemekteydi.

Lyubov bir karşılık vermek istediyse de ne diyeceğini bilemedi. Adamın kendisine bakmasından, ama gözlerinin karşılaşmamasından tedirgin olmuştu. Bu şekilde baktığı kişiyle değil de bir başkasıyla konuşur gibiydi.

Valdevenen de sustu zaten, yalnızca bakışları bir şeyler söylemeye devam etti. Ancak daha sonra hafif bir ironiyle şunları söyledi:

"Küçük bir kız hayat hakkında neler düşünebilir acaba; siz ne diyorsunuz? Mesela evlilik, kadın olmak, annelik denince ne hayal eder? İnsan benim gibi hayat hakkında yanılsamalara pek açık değilse, o zaman az önce hayranlıkla baktığınız kıyıdaki evler gibi bir evi asla kurmamaya, –hiçbir yerde kendi evinde olmamaya– karar vermesi pek de zor olmuyor. Böyle olunca da insanın elinde mesleğinden ve gazabından başka bir şey kalmıyor. Ayrıca bu cesareti nereden bulacaksınız?.."

Fakat bakışları bütün bu söyledikleriyle çelişiyordu, gözlerini kızın yüzüne çevirdi ve burada ifade bulan çekingenliği görünce hemen biraz ona doğru eğilip sesini alçaltarak devam etti:

"Bu *sizin* cesaretinize karşı bir çağrı belki..."

Birkaç yolcu manzaranın en iyi görüldüğü geminin burnuna yaklaşmıştı; bir kadın Lyubov'un hemen yanına oturarak onu herhangi bir yanıt verme zahmetinden kurtardı. Fakat Lyubov, Valdevenen'in çekingenliğini giderek artıran bakışlarının tutsaklığı içindeyken kendini yalıtılmış hissediyordu. Değil ki oradan uzaklaşmak ayağa kalkmaya dahi cesareti yoktu, hatta üzerine atlamaya hazır kedinin karşısında kıpırdanmaya korkan zavallı bir fare gibi, konuşmayı bile göze alamıyordu. Valdevenen'in gözlerinin içine bakıp kaldı.

Ve rüyası bu gözlerin içinde yeniden canlandı...

IV.

İkindi vakti, akşam yemeğine daha çok varken geminin baş tarafında, üzerinde insanın gözünü ve özellikle de midesini şenlendirecek her şeyin bulunduğu güzel bir sofra kuruldu. Kaptan, daha gün aydınlanmadan *Çar Saltan*'dan ayrılacak olan "arkadaşı" Doktor'un bir kez daha iyice güç toplamasını istiyordu. Dördü birlikte masanın etrafına oturdular, Kaptan yorulmak bilmeden ikramda bulunur, şarapları tazelerken ara sıra da uzaktan kendilerine bakan yolculara hoşnut bakışlar gönderiyordu.

Kaptan'la emektar Matuşka'nın arasında oturan Lyubov'un Valdevenen karşısında duyduğu tutukluktan eser kalmamıştı. Bu huzurlu ve rahat ortamda kendini ince, görünmez bir cam fanusun içinde korunuyormuş gibi hissediyordu. Bu ince camın ardından Valdevenen'e ara sıra, heyecanlı bir gösteri izler gibi kaçamak bakışlar gönderiyordu sadece. Böyle bir şeyi çocukluğunda ona ilk kez büyük yırtıcı hayvanları gösterdiklerinde hissetmişti, annesinin eteğine yapışıp kalmış ve çok yakınında yumuşak adımlarla bir aşağı bir yukarı süzülerek gidip gelen, postları aleve benzeyen sarı şeritlerle bezeli kaplanlarla arasındaki parmaklıkları ilk anda fark etmemişti, fakat daha sonra rahat bahçe masasında önlerinde kek

ve kahveyle otururken yine çok yakınlarında bulunan hayvanları kanı kaynayarak heyecan içinde izlemişti.

Etraflarındaki muazzam manzara giderek yoğunlaşıyor ve *Çar Saltan* giderek ufalıp sadeleşerek bu muhteşemliğin içinde kayboluyordu. Yolcuların çoğu şimdi güverteye çıkmıştı, kimi tek camlı gözlüğünü takmış, kimi güneşe karşı elini yüzüne siper etmişti; hiç olmazsa bir süreliğine kâğıt oyunlarını, semaverlerini, kitaplarını, el işlerini veya tembelce uyuklamayı bir yana bırakmışlardı.

Lyubov'un bakışları da dışarıya kaydı, fakat gökyüzü, yeryüzü ve nehir, her ne kadar binlerce ışık oyunu ve kırılmayla iç içe geçmiş olsalar da o sırada kızın mahmurlaşmış bakışları için, merkezinde güvertedeki beyaz örtülü bir masanın ve etrafındaki birkaç kişinin bulunduğu bir çerçeveydi sadece. Lyubov için bu coğrafya masalsı renklerle işlenmiş muhteşem bir geri plandan başka bir şey ifade etmiyordu, sanki bütün o manzara çevresini pırıltılı bir halı gibi saracağı küçük bir iç mekân yaratmak için etraflarına dizilmiş gibiydi.

Ve yalnızca geminin yol almaya devam etmesi, –umursamazca sürekli ilerlemesi–, kasvetli ve azap verici bir gölge düşürüyordu duygularına; değil mi ki perde rengârenk pırıltılarıyla ihaneti gizliyordu, gizliden gizliye kalkmaya devam ediyordu, sonunda –hayır, çok yakında– hemen ardında bekleyen hayalet sırıtarak ortaya çıkacaktı ve beyaz taşları, sert duvarlarıyla her şeyin sonu gibi bir şehir belirecekti: Samara!

Akşam olduğunda, Valdevenen sigarasını tüttürerek çay içip sohbet ederken Lyubov nihayet masadan usulca ayrılarak Muraviyev'ler gittiğinden beri neredeyse hiç kimsenin uğramadığı küçük, kırmızı salona süzüldü.

Gemideki ilk akşamında burada oturmuştu. Bunu düşündüğünde tuhaf bir biçimde etkilendi; üzerinden haftalar değil de sadece iki gün geçmiş olması mümkün değil-

miş gibi geldi. Artık kayınlarla kaplı gösterişsiz tepeler, tekdüze uzanan kıyı şeridindeki mütevazı köyler epeydir görünmüyordu ve yine de şu aynı pencereden bakarken manzara –taşkın düş gücünün önceden şiddetle istediği ve bu arada kendiliğinden gerçekleşmiş olan muhteşem bir vaat gibi–, tıpkı o zamanki haline büründü. Böylece tepeler ağır ağır dağlara dönüştü, çam ormanları geçit vermezcesine yoğunlaştı, nehir deniz gibi yayıldı ve köylerin otlakları asla ayak basılmamış steplerin suskun yalnızlığına büründü.

Fakat önceden de olduğu gibi donuk gece aydınlığının dokunaklı beyazlığı, tahtından uzaklaştırılmış iktidarsız bir hükümdar gibi, körelmiş bir göz gibi duran yusyuvarlak ayın bakışları altında her şeyi sarmalamıştı; Lyubov'un rüzgâr, bulut ve su olduğuna vehmederek, dışarıda sonsuz ve bilmecemsi bir yakınlık içinde onu kucaklayan her şeyle bir olduğuna vehmederek kendini dönüştürdüğü o aynı gece aydınlığıydı bu – uyanık ve sessiz.

Tam o sırada birisinin geldiğini duydu. Birisi tereddütle, bir şeyler arar gibi güverte boyunca pencerelere bakarak yürüyordu.

Yüreği hopladı birden. Doğrudan bakmadan, Valdevenen'in yansıyan camlardan içerisini görebilmek için küçük salonun penceresine doğru eğildiğini yan gözle fark etti.

Yine aynı şekilde tam bilincine varmadan, uzayıp giden dik eğimli sahilde rüzgârda dalgalanan kayınları algıladı. Orada, kayınların ardında bir yükselen bir düzleşen dingin ıraklıkta şekillenen, tarifsiz yumuşaklıktaki güzelliğe doğru ağır ağır, neredeyse hiç ses çıkarmadan aydınlık gecenin içinde kayıyordu gemi.

Şimdi kayınlı sahil biraz yana kaydı, artık Valdevenen'in öne doğru eğilmiş bedeninin ardında onunla bü-

tünleşen bir resim olarak yükseliyordu, sonra Valdevenen görüntüden çıktı. Küçük salonun kapısına gelerek kapıyı açtı.

Lyubov hiç kıpırdamadan oturuyordu ve ne gördüğünü tam algılayamıyordu; hâlâ manzaranın büyüsü mü onu tutsak ediyordu, yoksa Valdevenen'in araya girişiyle mi ilgiliydi? "Hayır, oradaki kayınlar!" diye düşündü bir rüyada gibi. Kayınlar şimdi o kadar yakınlaşmışlardı ki, rüzgârda salınan dalları ayırt edilebiliyordu; bütün o muhteşem güzellik yakına, çok yakına gelmişti, fakat aynı zamanda da ulaşılmaz uzaklıktaydı; bu öylesine ölçüsüz ve acıtıcı bir uzaklıktı ki Lyubov kendini artık rüzgârla, bulutla, dalgayla bir hissedemiyordu, aksine bütün bunlardan koparılmış zavallı bir insan evladıydı.

Kayınların dalları artık uzaktan, çok uzaktan, adeta bir başka dünyadan görünür gibi salınarak kıza el sallıyor, selam verip vedalaşıyorlardı sanki ve manzara, donuk, renksiz, her şeyin içine işleyen, her şeyi bilen o aydınlığın içinde Lyubov'un gözlerinin önünden yavaş yavaş geçerek, terk etmek zorunda olduğu bir cennet bahçesi gibi kayıp gitti.

Valdevenen kaygı dolu bir dikkatle inceleyerek Lyubov'a doğru eğildi. Göz göze gelmeye çalıştı.

"Bunu niçin yaptınız, niçin sessizce ortadan kayboldunuz, niçin, niçin? Bir iyi geceler denmeyecek mi bana, hem de bu gece, son gecemde? Sabah alacasında öylece kayboluvermek, derin sularda yitmiş gibi kaçıp gitmek! Vedalaşmadan! Bunu hak ediyor muyum ben?"

Bu ısrarcı sorular, fısıltıyla söylenen, ama bir dayatmaya benzeyen bu sözcükler karşısında Lyubov oturduğu koltuğa iyice gömüldü. Fakat Valdevenen aniden ona doğru eğildiğinde –bundan niçin korktuğunu kendisi de bilmiyordu– keskin bir çığlık attı.

Adam şaşkınlıkla irkildi, sonra çok yavaş hareket ederek doğrulup karşısında durdu; bir an için kıza bir şey söyleyecekmiş gibi oldu, fakat sonra tek bir söz etmeksizin salonu terk edip güvertede hızla uzaklaştı.

Lyubov yerinden kıpırdamadan arkasından bakıp kaldı. Gitmişti; tehlike savuşturulmuştu, evet, tüm tehlike aniden ve sonsuza kadar uzaklaşmıştı ve... ve Valdevenen de uzaklaşmıştı.

Bu çok beklenmedik bir şekilde olup bitmişti. Baş döndürücü korkuların içinden sıyrılıp ani bir düşüşle korunaklı bir alana, kurtuluşa, huzura, güvenliğe kavuşmak gibiydi.

Fakat yine de daha az önce karşısındaydı; çok, çok yakınındaydı. Ne var ki sonra onu korkutmamak için yavaşça o ölümcül hiçlikte çözülüp gitmişti; usulca, iyilikle. Sırf o korkmasın diye. Sadece bu yüzden.

Sonra bir anda yabanıl bir özlemin acısıyla doldu içi. İçinde ne varsa hepsi bu özlemle şahlanıyor, isyan ediyor gibiydi, sanki asla, evet, asla başka bir şeye, az önce yaşamak zorunda kaldığı şeye duyduğu kadar özlem duymamış gibi.

Tüm atıl kalmış güçleri, tüm sabırsızlığı, tüm beklentileri ve abartıları, mutluluğa ve tehlikeye ilişkin tüm düşleri, hepsi yalnızca o anda donup kalmak üzere var olmuşlardı sanki, çünkü onlara dokunmadan geçip gitmişti.

Fakat Valdevenen gitmemişti, henüz gitmemişti. Samara'ya daha çok vardı. Valdevenen geri gelecekti elbet.

Samara şimdi hem hayatın altın şehri hem de ölümün karanlık şehriymiş gibi geliyordu kıza.

Matuşka yatmaya giderken Lyubov'u aradığında küçük salonda bulunca şaşırdı. Kız söz dinleyerek kamarasına geçti. Ne var ki, ne üzerindekileri çıkardı ne de uyudu. Ortalığa sessizlik çöker çökmez Matuşka'nın gri

Orenburg şalına sarınıp tekrar boş salona, eski yerine döndü ve heyecandan üşüyerek sabahı bekledi.

Sonra ne olacağını bilmiyordu. Sonra ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Ama herhangi bir şey yapmak bile bir avuntuydu neredeyse. Şimdilik sadece burada oturmak bile bir şeydi: Bunu yaparken nasılsa bir şeyler olacaktı, ne olursa olsundu. Ve olacak olan olmalıydı da, hiçbir şeyden korkusu yoktu.

Volga manzaraları, salonun bütün pencerelerinin ardından sessizce ona bakıyordu. Bu gece camlardan içeri öyle bir aydınlık vuruyordu ki, yeşile çalan gökyüzüne doğru yükselen en uzaklardaki dağların sivri tepeleri bile Lyubov'un kırmızı kadife kaplı bir koltukta büzülmüş oturduğu bu küçük yüzer salonu en dibine kadar görebilirdi sanki.

Dışarısı, tarifsiz derinlikte gözleri olan etkileyici bir çehre gibi sessizce kıza bakıyordu: Kendisinin artık bu bakışlara karşılık verecek hali kalmadığı için herhangi bir incinme, bir hayret belirtisi göstermeyen bir çehreydi bu. Çevresindeki o muazzam coğrafya geniş, sessiz bir gülümsemeyle önünde uzanıyordu ve nehrin güçlü akıntısı gemiyi içindeki küçük, korkak insanlarla birlikte bir ana kucağındaymış gibi, uykudaki bir çocuğu pışpışlarmış gibi, ağır ağır sallıyordu.

Sallantı uykusunu getirdi; bir yarı uyku halinde düşler dünyasının eşiğine geldi, fakat yine de orada niçin oturduğunun ve neyi beklediğinin farkındaydı. Okulundan anılar belirdi, yarı uyuşuk bilincinde daha birkaç gün öncesine kadar ayrılmaz arkadaşları olan kızlar göründü. Vedalaşırlarken birbirlerinden asla vazgeçemeyeceklerini düşünmüşlerdi.

Aniden aklına gelen bir şey uykusunu tümüyle dağıttı. Arkadaşlarının hepsi şimdi onunla birlikte gemide olsalardı, bu gece gizlice burada oturuyor olur muydu acaba?

Hayır, o zaman bu gecenin de diğer bütün gecelerden pek bir farkı olmazdı. Şu ana kadar yaşadığı hiçbir şeyi, etrafında neşeli, şakacı, sonsuz bir öğrenme açlığı içindeki, sonsuz bir paylaşma isteği içindeki beş altı kızın yankıları olmadan yaşayamazdı o zaman. Duydukları aşırı heyecanla sohbetler ederek, ürpertiler içinde titreyerek birbirlerini gözyaşları dökecek kadar gevşetirler ve en deli kendinden geçiş bile böylece sonunda çözülür ve ortak kıkırdaşmaların içinde dağılır giderdi.

Peki ya şimdi, şimdi birbirlerine kavuşacak olsalardı her şey yine o kadar masumane olur muydu? Hep birlikte dans etmek gibi, her biri kendini oyuna kaptırarak top oynamak gibi, neredeyse çok güzel, rengârenk, kocaman bir topla oynamak gibi olur muydu? Herhangi bir derinliğin kenarında oynanan, ama topun her seferinde zarafetle yakalandığı bir top oyunu ve Lyubov yeniden kapıldığı yarı uyku halinde, sadece topu yakalamak için açılan eller ve şakalaşmalar eksik olduğu için topun şimdi beklenmedik bir anda onlara sürtünürcesine geçerek derinliğe doğru kayacağını hissetti.

Sanki şimdi kendisi kayıyormuş gibi baş döndürücü bir ürperti sardı bedenini; evet, tabii, kayıp giden kendisi, aşağıya doğru kayıyor, kim bilir nereye, kim bilir ne kadar derinlere! Uyku sersemliğiyle tutunmak ister gibi kollarını havada salladı.

Artık onlardan çoktan ayrılmış gibi yukarıdaki arkadaşlarını seçti yalnızca, yukarıda bir yerlerde, aydınlık, güneşli bir çimenlikteler. Hepsini gördü.

Şuradaki cebinde hep şekerlemeler bulunduran tombul, hareketsiz Asya değil miydi, öteki de kolunda gösterişli bileziğiyle fabrikatörün kızı Ida Wisentin, işte okul müdürünün derslerde en iyi notları alan kahverengi saçlı, narin kızı Ria da orada, sonra iki kız kardeş, şirin yetimler Daşa ve Maşa, birbirlerine sıkıca sarılmışlar, Lisoçka

da sarı saç örgülerini sırtında hoplatarak koşarak geldi, ufak tefek, neşeli, gözlerinde önemli sırlar saklar gibi. Onun ve kuzeninin arkasından Musya ortaya çıktı, en yakın arkadaşı, her zaman her şeye hazır sevgili Musya, kendisiyle birlikte uzaklara, çok uzaklara gitmeyi ne kadar isterdi.

Hepsini gördü; fakat kendisi artık o neşeli gruptan kopmuş gibi silik, arkadaşlarının bakışlarında şimdiden bir yabancılık varmış gibi uzaktan gördü. Ve karşısında giderek daha da soluklaştılar; şimdi net olarak görebildiği etekleri dalgalanan açık renk bir elbiseydi sadece, bir kızın çözülmüş sarı saçları uçuştu, bir el sallandı ve Lyubov az sonra, rüzgârda böyle vedalaşır gibi dalgalanan ve el sallayanlar kızlar mı, yoksa Volga'nın yüksek kıyılarındaki kayınlar mı, ayırt edemez oldu.

Titreşen sis dalgalarıyla sabahın ilk saatleri yaklaştı. Her iki kıyıda da geniş, beyaz sis katmanları titreşiyor, çökmüş bulutlar gibi suyun üzerine iniyorlardı; öyle ki sanki gelmekte olan gün, gecenin aydınlığını gölgeleyerek üzerinde yayılıyor, zorla gözlerini kapatıyordu.

Sisin içinden, güneşin olması gereken yerden, bomboş bir sonsuzluktan gelir gibi tek bir martı çığlığı yükseldi.

Yakınır gibi yükselen bu tiz sesle irkildi Lyubov. Uyumamıştı herhalde, ama tam uyanık da değildi ve şimdi bedeninde bir titreme ve üşümeyle kendine geliyordu, sanki artık ne geceyi ne gündüzü birbirinden ayırmak mümkündü, bulutlara karışmış yekpare bir kaos gibiydiler ve içinde de bir tek kendisi vardı; etrafındaki bütün bu dünyayı tekrar açıklığa kavuşturacak, gün ışığında şekillendirecek bir şey olsun diye çırpınarak kırmızı koltuğunun üstünde uyanık oturuyordu.

Yüzünü ellerine bastırdı ve karmakarışık bir arayış içinde olan düşünceleri, içinde cesaret ve güç adına ne kalmışsa hepsini alaşağı etti. Gücünü kanıtlamak, tehli-

kelere kafa tutmak, erkekle denk olduğunu göstermek, bazen arzuladığı gibi dürüst, cesur bir genç insan olmak, yaşamla kendi bileğinin gücüyle baş etmek, hiçbir şeyden korkmamak: Evet, bilinmeyenin içine dalmak!

Bütün bunları kendine hatırlatırken, bir yandan da uyuşmuş duyularıyla, hâlâ bir kıpırtı yok mu, kamaraların oradaki dar koridordan bir ayak sesi duyulmayacak mı diye kulak kabartıyordu.

Valdevenen çoktan uyanmıştı. Samara'ya varmaya daha yarım saat varken kahverengi paltosunu omuzlarına atıp kamarasından ayrıldı ve nerede olduklarını anlamak için koridor kapısından üst güverteye çıktı.

Bir ara küçük salonun kapısının gıcırtısını duyar gibi olduysa da üstünde durmadı. Siste iki adım ötesi görülmüyordu. Oysa iki adım ötede Matuşka'nın şalına sarınmış titreyen Lyubov duruyordu ve bu iki adım kız için, onu sonsuza değin kabul edecek olan çok yabancı, çok yeni ve muhteşem bir ülkeye –veya içinden bir daha çıkamayacağı bir çukura doğru– uzaklara, çok uzaklara uzanan bir yolculuktu.

O iki adımı öylesine ani ve hızlı, neredeyse sendeleyerek attı ki, Valdevenen onu bir anda karşısında buldu; uzun boyuyla ve güzelliğiyle orada durduğunu, solgun ve uykusuz yüzünü kendisine çevirdiğini gördü; kızın gözleri, geceden uzaklaşmış yıldızların çekingen ışığında yepyeni bir bakışla pırıldıyordu.

Ve Lyubov, mahmurluk içinde titreyerek iradesini zorlamaktan neredeyse sertleşmiş bir yüz ifadesiyle dudaklarını Valdevenen'e doğru uzattı.

Sis ikisini de bembeyaz kucağına aldığında bir an yeryüzünde baş başa kalmış gibi oldular. Çevrelerindeki nesneler neden sonra ağır ağır, birbiri ardından belirmeye başladı; bir anlamda dünya şekilleniyordu ve sanki ilk kez yaratılıyor gibiydi.

Sonra buharlı vapur düdüğü çığlığa benzer tiz bir sesle işaret verdi.

Valdevenen bakışlarını yukarı çevirdi, geniş paltosuna sarınıp kendisine sokulmuş olan Lyubov'un dışarı bakmasını istedi.

"Şuraya bak!" dedi ve aniden karşılaştığı beklenmedik mutluluk sesinden hissedildi –öylesine genç çıkıyordu sesi–, "bak! Dünya bir daha böyle göründüğünde –sen geri dönerken yine bu noktada– tekrar beraber olacağız. O zaman gemiye bineceğim ve babanla ikinizin yanına geleceğim. Ve sonra daima birlikte kalacağız."

Lyubov ışıltılı gözleriyle onun bakışlarını izledi ve dışarıda dalgalanan sis tabakaları ardından belirmeye başlayan dik sahilin şiirselliğine baktı. İlk dağ sıralarının sivri iniş çıkışları sabahın bu erken saatlerinin, gökyüzünün berraklığını yakalayan gül kızıllığı içinde sınır taşları gibi belirmeye başlıyordu. "Bir daha *böyle* göründüğünde, o zaman! O zaman!" diye düşündü Lyubov derinden etkilenerek ve o zaman dünyanın nasıl görüneceğini içine nakşetmek için çabaladı.

Gemi Samara'ya yanaştı, köprü indirildi, uyanmış olan herkes dışarı koşturdu, çünkü burada birkaç saat kalacaklardı. Kaptan'la Matuşka Valdevenen'e aşağıya kadar eşlik ettiler, sonra limandaki canlılığın ve kalabalığın dalgaları arasında silueti hemen gözden yitti. Daha Lyubov tam algılayamadan beyaz sis bulutlarının içinde eridi, kızın gözlerinin önünde çözülüp yok oldu, sanki her şeyi sadece rüyasında görmüşcesine. Ve gemi limanın yeşil sularında kıpırtısız beklerken, o ürkütücü tren uzaklarda bir yerlerde Valdevenen'le birlikte coğrafyanın içinde uzaklaşıp gidiyordu. Haftada iki kez bu limanda duran Sibirya ekspresine yetişebilmek için Valdevenen'in acele etmesi gerekmişti.

Kaptan bu kadar erken yatağından çıkmış olmasına şaştığı Lyubov'dan yana baktığında kız artık orada değildi. Kamarasında kafasını yastığına gömmüş neredeyse can çekişircesine ağlıyordu. *Çar Saltan*'ın limanda kaldığı bütün süre boyunca ölesiye kederli, öylece yattı kaldı. Fakat ölmek yerine, siste vedalaşırlarken Valdevenen'in onu kollarının arasında tutarak öptüğü anın hayaline daldı elinde olmadan.

Ve ancak şimdi kız da onu öpüyordu. Erkeğin büyük, bol paltosunun içinden ancak şimdi çıkıyor ve onu durmadan yeni baştan öpüyor da öpüyordu...

***

Kaptan ve Matuşka sorumluluğunu üstlendikleri kızın çok değişmiş olduğunu gördüler. "Artık hiç kimseyle Almanca konuşamadığı için herhalde," diye fikir yürüttü Kaptan. Volga'nın "büklümlerindeki" güzellikleriyle nam salmış özel köşelerle bile ilgilenmiyordu. Yarı sabırsız, yarı kayıtsız, *Çar Saltan*'ın güvertesinde dönüp duruyordu; üçüncü mevkiye geçişteki küçük bariyere çarptığında kapıyı açıp üst güverteye doğru yoluna devam ederek hep aynı noktanın çevresinde aynı turu yapıyordu.

Böyle düşler âleminde dolaşırken arada bir gayet sıradan bir ayrıntıyı algıladığı oluyordu: Bir keresinde yanlarından bir ekspres buharlı gemi geçti, adı "Grandüşes Olga Nikolayevna" idi ve her bir harfi, asker gibi dizili duran beyaza boyalı küçük fıçıların üstüne nakşedilmişti. Bu upuzun ismi yazabilmek için bir yığın fıçı gerekmişti!

Daha sonra tam olarak hatırladığı tek şey bu oldu.

Sonunda nehir, akşamın erguvana çalan altın renklerine bürünerek gemideki son yolcuya kadar herkesi güverteye çekti. Lyubov da kızıla çalan altınsı ışığın içinde

bir haleyle çevrelenmiş gibi öylece durdu. Bir tür hülyalı şaşkınlığın içinden sarp kayalık dağların ardında uzanan uçsuz bucaksız stepleri algıladı.

Şöyle düşündü: "Bunları bir daha göreceğim! Ah ne kadar uzun zaman var daha! Ne kadar, ne kadar korkunç uzunlukta bir yolculuk bu! Yeniden bu noktaya döndüğümüzde Samara'ya bir günlük yol kalacak."

O zaman manzaraya döndü ve bu muhteşem görüntüleri bir resimli kitabı sonundan başlayarak karıştırır gibi seyretti. Çünkü asıl sıralama ancak "o zaman!" gelecekti.

Sonra nehrin güçlü sularının hışırtısı usulca düşlerine karıştı, uzaklar onun için tarifsiz bir güzelliğin muhteşem pırıltısıyla bezendi. Dışarıda, doğanın büyük ilahisinin uyumlu tınıları kızın küçük aşk şarkısına eşlik ediyordu.

İri dalgalar onu yumuşak devinimlerle ileriye, hep daha ileriye taşıdı, ta ki dağlar dikliklerini yitirip stepler daha yakınlarda yayılana, sonsuzluk bütün şekilleri silene; gök, yer ve su adeta birleşene değin. Coğrafya iri ve dingin gözleriyle, geminin güvertesinde gün boyu düşler içinde ağır ağır yürüyerek hep aynı noktanın etrafında çemberler çizen insan evladına bakmaktaydı; o sürekli aynı darlığa hapsolurken nehir kesintisiz ve dizginsiz akmaya devam etti; denize doğru – ve saat be saat onun denizine – sonsuzluğa – yaklaşarak.

Belki bu küçük kız buraya bir kez daha geldi, yalnızca haftalar sonra değil, belki yıllardan sonra da geldi, saçları ağarmış, görüşü berraklaşmış olarak; o zaman çevresine bakıp bugün kaçırmış olduklarını telafi etti belki de. Çünkü burada hiçbir şey değişmez, aynı kayalıklara, ormanlara veya steplere kavuşan aynı kıyılarda aynı dalgalar yuvarlanır, yalnızca taşıdıkları gemiler değişir yaşanan aşklar ve acılar silinip gittiğinde.

Modern Klasikler Dizisi - 177

Lou Andreas-Salomé, kurgu yapıtlarında genç kadınları erkeklerle ilişkileri çerçevesinde, geleneğin dayattığı sınırlayıcı roller karşısında tamamlanmış ve bağımsız bir kadın kimliği oluşturma çabası içinde tasvir eder. Bugünün feminist söyleminin inşasının ilk adımları olarak görülebilecek bu yapıtlar, 20. yüzyıl başında geniş bir okur kitlesine ulaşmıştı. Yazar, kadınların hayatında hassas bir süreç olan çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini de mercek altına almıştı. 1895 tarihli romanı *Ruth*'un büyük bir ilgiyle karşılanmasının ardından, yapıtlarında psikolojik ve felsefi boyutlarıyla ele aldığı kız çocuklarının ergenlik dönemi konusunda farkındalık oluşmasına katkıda bulundu. *Volga*, Lou Andreas-Salomé'nin 1902 yılında yayımlanan ve *Eşikte: Yeniyetme Kızların İç Dünyasından Beş Öykü* başlığı altında topladığı öykülerden biridir. Kozasından çıkıp dış dünyayla ve daha önce hiç hissetmediği duygularla tanışan masum Lyubov'un yüreklerimizi ısıtan öyküsü, yazıldığı dönemin ruhunu yansıtsa da büyüsünden hiçbir şey yitirmemiştir.

LOU ANDREAS-SALOMÉ (1861-1937): Yeni ve devrimci fikirlerin filizlenmeye başladığı bir dönemde Petersburg'da dünyaya gelen yazar ve psikanalist Salomé, küçük yaşta Almanca ve Fransızca öğrendi. On yedi yaşındayken bir din adamından teoloji ve felsefe dersleri aldı. Zürich Üniversitesi'nde teoloji ve sanat tarihi okudu. Salomé 1887'de Oryantalist F. C. Andreas'la evlendi. 1897'de Rainer Maria Rilke'yle tanıştı ve kendisine âşık olan şairin hayatında önemli bir rol oynadı. 1911'de Viyana'daki psikanalistlerin çevresine girdi. Sigmund Freud'un öğrencisi ve yakın dostu oldu. *Im Kampf um Gott* (1885; Tanrı Uğrunda Savaş), *Ruth* (1895) ve *Rodinka* (1923) romanlarından bazılarıdır. Ayrıca dini ve felsefi konulardan tiyatro ve edebiyat eleştirisine uzanan geniş bir yelpazede denemeler ve monografiler kaleme aldı. Kurmaca dışı yapıtları arasında *Friedrich Nietzsche in seinen Werken* (1894; Yapıtlarında Friedrich Nietzsche) ve *Rainer Maria Rilke* (1928) dikkat çeker

THG
0209822
SZR

9 786254 055393

10 TL